

Rondom Schokland is het verenigingsorgaan van de *Vrienden van Schokland*, ingeschreven bij de *Kamer van Koophandel* te Lelystad onder nr. 40059053.

BESTUUR VRIENDEN VAN SCHOKLAND

Voorzitter

Harrie Scholtmeijer; tel. 0527 620490

Secretaris

Corry Hendrix-Mocking; tel. 0527 652771
Oud Emmeloorderweg 18, 8308 PK Nagele
E-mail: fam.hendrix@hetnet.nl

Penningmeester

David Roemers; tel. 06 14 57 82 36

Ledenadministratie

Theo Hersevoort; tel. 0527 613 740
Orionstraat 15, 8303 AT Emmeloord
E-mail: t.v.hersevoort@ziggo.nl

Adviseur

Henk Kloosterman; Museum Schokland,
Telefoon: 0527 251396

REDACTIE RONDOM SCHOKLAND

Redactie-adres

Hans Hollestelle; tel. 038 3329944
Scheerling 199; 8265 GG Kampen
E-mail: redactie@vriendenvanschokland.nl

Overige leden

Leen van Duivenboden, Leo Kaan,
Harrie Scholtmeijer.

CONTACTPERSONEN

R. Rijs, *Stichting Het Flevo-landschap*
Geologie: Berend Jan Grotenhuis

CULTUURHISTORISCHE INFORMATIE

www.vriendenvanschokland.nl
www.museumschokland.nl
www.nieuwlandergoedcentrum.nl
www.flevolandbovenwater.nl
www.flevo-landschap.nl
www.nopinoorlogstijd.nl
www.schoklanddoordeeeuwenheen.nl

CONTRIBUTIE

Volwassenen □ 15,-; huisgenootleden □ 5,-;
jeugdleden □ 3,75.

ING-Bank: NL30INGB0001179970
t.n.v. Penningmeester VvS te Emmeloord.
Beëindiging lidmaatschap schriftelijk vóór
1 september van het lopende jaar.

In dit nummer:

► Vereniging	
Beste <i>Vrienden</i>	2
<i>Redactie</i>	
Kerfsneevaas uit Kuinre	3
<i>Hans Hollestelle</i>	
Donderdagavond- en zondagmiddaglezingen in het seizoen 2015-2016	5
<i>Corry Hendrix</i>	
Expositie in Museum Schokland	7
<i>Museum Schokland</i>	
Luchtoorlogdag	8
<i>Museum Schokland</i>	
De <i>Gerrit Daniël van der Heideprijs</i> 2017	9
<i>Harrie Scholtmeijer</i>	
Activiteiten van <i>Het Flevo-landschap</i>	10
<i>Titia Bouman</i>	
Een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is Van Blokzijl naar Sobibor	12
<i>Annemarie Schoemaker</i>	
Het jaarlijks reisje	14
<i>Het bestuur</i>	
Algemene Ledenvergadering: Jaarvergadering met: Albert Greveling (<i>Zintuigentuin</i>)	16
<i>Corry Hendrix</i>	
Jaarverslag	17
<i>Corry Hendrix</i>	
Financieel Jaarverslag	20
<i>David Roemers</i>	
► Hoofdartikelen	
De stoomtram van Zwolle naar Blokzijl	22
<i>Harrie Scholtmeijer</i>	
Ankergrond	33
<i>Floor Koedam</i>	
Dr. ir. S. Smeding (1889-1967) ereburger van de Noordoostpolder	34
<i>Aaldert Pol</i>	

ISSN 2214-2215

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de auteursrechten voor de illustraties en foto's te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

Artikelen voor het zomernummer dienen uiterlijk op 1 mei 2017 bij de redactie binnen te zijn.

LENTE 2017

Beste Vrienden

Op het moment dat ik het voorwoord van dit voorjaarsnummer van *Rondom Schokland* schrijf, is de sneeuw net weggedooid. Traditioneel bevat dit nummer het Jaarverslag van onze secretaris, Corry Hendrix en het financieel Jaarverslag van onze penningmeester, David Roemers. Tevens bevat dit nummer de oproep voor de Jaarvergadering van de *Vrienden van Schokland* op donderdag 20 april om 20:00 uur in Museum Schokland. In de pauze wordt u koffie met koek aangeboden door de *Vrienden van Schokland*. Na de pauze komt Albert Greveling vertellen over zijn *Zintuigentuin* in Zwartsluis.

Ook is er weer de oproep aan al onze leden (introducés toegestaan) om op zaterdag 13 mei mee te gaan met het jaarlijks reisje van de vereniging. We gaan met de groep aan het begin van de middag naar de *Flevowand* in Biddinghuizen (www.deflevowand.nl). Op dit geborduurde wandtapijt staat de geschiedenis van Flevoland afgebeeld in gebeurtenissen.

In de tweede helft van de middag wordt het MEC-Museum bij Dronten bezocht. In dit *Mechanisch Erfgoed Centrum* (MEC) worden oude mechanische apparaten verzameld. Er zullen onder andere demonstraties worden gegeven met oude stoommachines en één cilinder dieselmotoren.

We roepen al onze leden op mee te gaan met dit culturele uitstapje.

De medewerkers van Museum Schokland doen een oproep aan al onze leden om bij het bezoeken van het museum vooral uw lidmaatschapskaart van de vereniging bij u te dragen. Alleen op vertoon van uw lidmaatschapskaart kunnen onze leden gratis het museum en de lezingen bezoeken.

Veel leesplezier!

Hans Hollestelle

Het Mechanisch Erfgoed Centrum bij Dronten, ook wel het MEC-Museum, is dit jaar het doel van het reisje van de Vrienden van Schokland.

Vrienden van Schokland
CULTUURHISTORISCHE VERENIGING VOOR FLEVOLAND

Kerfsneevaas uit Kuinre?

Henk Roersma

Hieronder het verhaal met de oproep van Henk Roersma (1931) uit Lunteren (met dank aan Robert Hofman, Emmeloord) die op een verkoopdag in de kerk van de plaatselijke parochie een kerfsneevaas heeft gekocht met een interessante inscriptie op de onderzijde. Dit type aardewerk wordt Fries Kerfsnee-aardewerk genoemd vanwege de bewerking tijdens het aanbrengen van de versieringen. Met een spatel of een mes worden op regelmatige afstanden langwerpige kerfsneden gemaakt in de nog zachte klei van de pottenbakker. Na het penselen van de gekleurde glazuurlaag wordt de vaas afgebakken in de oven.

Op een verkoopdag voor een kerk bij ons in Lunteren heb ik deze vaas gekocht. De tekst eronder interesseerde mij omdat ik een aantal maanden voor het einde van de Tweede Wereldoorlog vanuit Rotterdam in Vollenhove bij een boer op de weg naar St Jansklooster was ondergebracht (Thans een minicamping). Ik heb de Bevrijding meegemaakt in Vollenhove en heb gezien dat de Canadese of Engelse militairen op het bordes van het toenmalige gemeentehuis stonden. Een broer van mij was ondergebracht bij een oom en tante die met hun Skûtsje in de haven van Vollenhove lagen, oom Jan Boersma en tante Trien. Hij was een broer van mijn moeder. Een dochter van hen, Engeliën Boersma heeft na de oorlog nog het Oorlogsherinneringskruis gekregen en woonde in Vollenhove. Wat haar verdiensten zijn geweest weet ik niet.

Het uiterlijk van de kerfsneevaas.

*De bodem van de
kerfsneevaas met de
tekst
KANTOOR
KUINRE
30-9-'42 N.O.P.
Goed te zien is hoe de
vaas met gekleurde
glazuur werd
beschilderd voor het
bakken van de vaas.*

Ik ben maanden voor het eind van de oorlog vanwege de hongersnood met een buurmeisje van uit Rotterdam lopend naar Zwolle gegaan en hebben daar vier of vijf dagen over gedaan. Eerste dag naar Gouda alwaar wij onderweg een bombardement meemaakte en naar het ziekenhuis van Gouda zijn overgebracht. De dag er na zijn we naar Amersfoort gelopen en bij een neef van mij onder gebracht. Toen naar Nunspeet en in een school geslapen. Van daar naar Zwolle en aan de overkant van de brug over de IJssel door de Duitsers werden tegengehouden, mochten niet verder, zijn stiekem van de brug talud afgesprongen en door de uiterwaarden naar de sluis bij Katerveer terecht gekomen en van daar naar een Oom en Tante in Zwolle. Toen nog naar Vollenhove al waar ik bij de familie Prins werd ondergebracht dat vermoedelijk door mijn Oom en Tante in Vollenhove was geregeld. Kan me ook nog goed herinneren dat er langs de vaart naar Emmeloord een NSB kamp was en toen we daar langs

voeren een 20 tot 30 tal NSB 'mannen verplicht het Wilhelmus moesten zingen.

Na de bevrijding van het westen ben uiteindelijk weer met mijn ouders verenigd die ik al die tijd niet had gezien nog gesproken.

Oproep

Als u iets meent te weten over deze Kerfsneevaas of hoe deze vaas op een kantoor in Kuinre terecht is gekomen tijdens de Tweede Wereldoorlog, neemt u dan contact op met de redactie van dit blad. Voorin dit blad staan de adresgegevens.

De redactie zal zorgen dat deze informatie terecht komt bij Henk Roersma in Lunteren.

###

Donderdagavond- en zondagmiddaglezingen in het seizoen 2016-2017

Corry Hendrix

In het komende lezingenseizoen worden tot en met april 2016 door de vereniging Vrienden van Schokland weer lezingen georganiseerd op de zondagmiddagen (15:00 uur) in Museum Schokland en op donderdagavonden (20:00 uur) in de kelderzaal van de Nieuw Jeruzalemkerk in Emmeloord.

Alle lezingen zijn voor onze leden gratis toegankelijk. Niet-leden betalen de entree van het Museum Schokland of van de Nieuw Jeruzalemkerk. U bent weer van harte uitgenodigd om de lezingen van de Vrienden van Schokland bij te wonen.

Donderdagavond 16 maart 2017

20:00 uur MFC Nieuw Jeruzalemkerk

Spreker: **Wouter Waldus**

Over: de berging van de *IJsselkogge*.

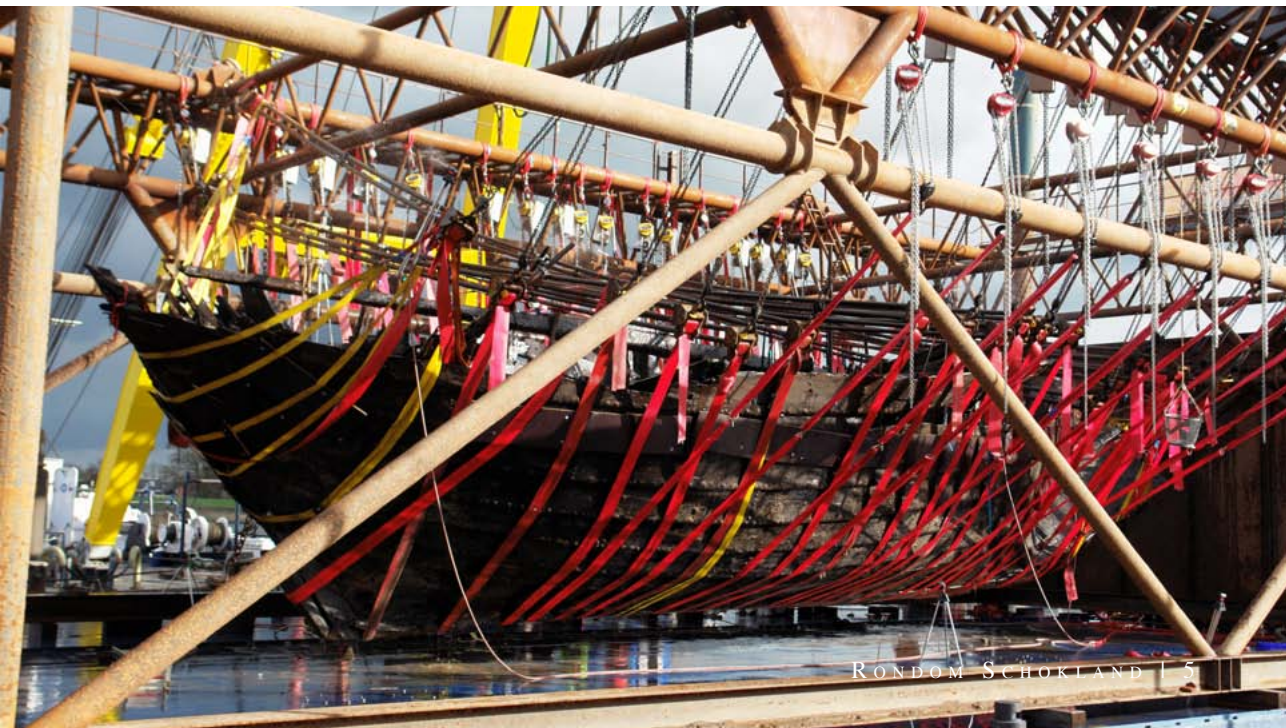
Iedereen heeft wel gehoord over de berging van de *IJsselkogge* bij Kampen

die in februari 2016 uit de rivier de IJssel werd opgetakeld.

Archeoloog Wouter Waldus (1976)

is degene die de *IJsselkogge* in 2011 vond. Hij is senior maritiem archeoloog bij ADC ArcheoProjecten.

Foto van de IJsselkogge vlak na het lichten vanaf de bodem van de IJssel. Het ponton met daarop de kooi waarin het wrak is opgehangen, heeft een week langs de IJsselkade in Kampen gelegen zodat nieuwsgierigen een kijkje konden nemen voordat het wrak voor de jarenlange conservering naar Lelystad werd overgebracht.
Foto: Hans Hollestelle.

De Zintuigentuin van dhr. Greveling in Zwartsluis. Er staat een filmpje over op YouTube. Zoek op Zintuigentuin Zwartsluis.

Wouter Waldus woont in Leiden en studeerde daar Archeologie aan de universiteit. De afgelopen twee jaar deed hij een promotieonderzoek naar de betekenis van scheepvaart op de Zuiderzee in de periode van 1550 tot 1900. Bron: Koggecourant.nl

Donderdagavond 20 april 2017

20:00 uur in Museum Schokland

Jaarvergadering

Spreker: **Albert Greveling**

Over: de *Zintuigentuin*

De *Zintuigentuin* in Zwartsluis is een natuurgebied van honderd meter lang en vijftien meter breed naast de begraafplaats van het dorp. Omdat er zoveel te ruiken, te zien en te horen is, noemt de beheerder Albert Greveling het de *Zintuigentuin*.

advertentie

Filmpje: www.youtube.com/watch?v=tEDgIhknCLA

Let op de aankondigingen in de plaatselijke pers over de lezingen van de *Vrienden van Schokland*.

Voor actuele informatie kunt u altijd terecht op onze website onder **LEZINGEN** (www.vriendenvanschokland.nl)

###

**VERTROUWDE
NAAM,
NIEUW ADRES!**

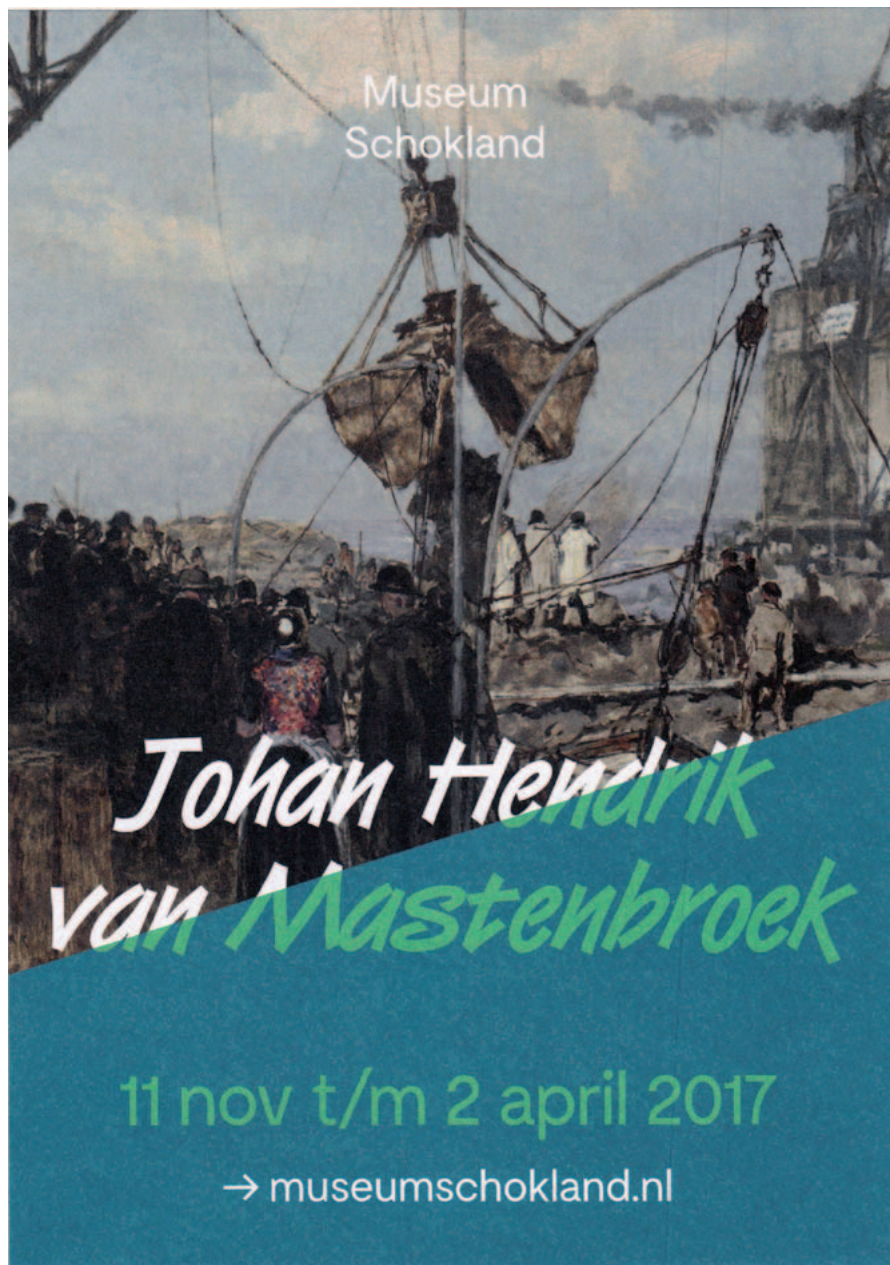
PETER PRUMMEL
NOTARISKANTOOR

Boslaan 19 | 8302 AA Emmeloord | telefoon 0527-617447
www.notarisprummel.nl | info@notarisprummel.nl

Expositie in Museum Schokland

Museum
Schokland

*Johan Hendrik
van Mastenbroek*

11 nov t/m 2 april 2017

→ museumschokland.nl

MUSEUM

Johan Hendrik van Mastenbroek (1875-1945) werd al op jonge leeftijd bekend met zijn schilderijen van de haven van Rotterdam. Het was zijn specialiteit om vrij technische onderwerpen in de haven sfeervol op doek te zetten.

In opdracht van Rijkswaterstaat legde hij de aanleg vast van de Afsluitdijk en de Noordoostpolderdijk.

Luchtoorlogdag

Museum Schokland

Op zondag 11 juni 2016 zal er in Museum Schokland weer een themadag Luchtoorlog worden georganiseerd. Er zijn op deze dag verschillende marktkramen op het museumterrein met informatie over de Luchtoorlog boven het Zuiderzeegebied in de Tweede Wereldoorlog.

Impressie van de info-stand van het Luchtoorlogmuseum Fort Veldhuis tijdens de themadag Luchtoorlog die in 2016 werd georganiseerd in Museum Schokland.

(Foto: VvS)

Er zullen films en documentaires worden vertoond in de Filmzaal van het museum en er zullen workshops en verschillende demonstraties zijn. Tevens worden er lezingen gehouden over tal van onderwerpen rond de Luchtoorlog.

Er zal een speciaal programma voor de kinderen worden georganiseerd met verschillende activiteiten.

De *Vrienden van Schokland* hebben die dag een stand op het museumterrein waar veel gevonden onderdelen van vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog te bekijken zijn.

Er zullen deskundigen aanwezig zijn die over gevonden vliegtuigonderdelen het nodige kunnen vertellen. Verder kunt u er informatie vinden over de vereniging *Vrienden van Schokland*. Oude edities van het tijdschrift *Rondom Schokland* zijn gratis verkrijgbaar bij de stand.

Op de website www.stichtingongeland.nl en www.vriendenvanschokland.nl kunt u informatie vinden over deze themadag. Lees ook de regionale dagbladen voor verdere informatie.

Oproep

Bewaart u thuis een onderdeel dat u ooit vond en waarvan u wilt weten wat het is? Neem het mee naar Museum Schokland en laat het beoordelen. Misschien kunnen we u helpen een mysterie te ontrafelen?

###

LUCHTOORLOGDAG
ZONDAG 11 JUNI 2017
VAN 11.00 TOT 17.00 UUR

- VERTONING DOCUMENTAIRES
- LEZINGEN
- PROGRAMMA VOOR KINDEREN
- PRESENTATIE VAN DIVERSE STICHTINGEN
- 'NIET WEGGOOIEN' ACTIE*
- VERKOOP VAN BOEKEN
- ...EN NATUURLIJK MUSEUM SCHOKLAND

KLIJK OP DE FACEBOOKPAGINA VOOR MEER INFORMATIE
FACEBOOK.COM/ONGELAND

PROGRAMMA ONDER VOORBEHOUD. CHECK REGELMATIG
ONZE WEBSITE EN FACEBOOKPAGINA VOOR UPDATES

LOKATIE: MUSEUM SCHOKLAND

GRATIS
ENTREE OP
TOEGANG
MUSEUMKAART

© Stichting Ongeland, Museum Schokland

De Gerrit Daniël van der Heideprijs 2017

Harrie Scholtmeijer

De vereniging Vrienden van Schokland is de cultuurhistorische vereniging voor Schokland en de Noordoostpolder, met uitstraling naar de overige delen van de provincie Flevoland en het Zuiderzegebied. Zij probeert de belangstelling voor dit gebied te wekken en te stimuleren.

De vereniging is in 1961 opgericht door de eerste conservator van het museum Schokland, Gerrit Daniël van der Heide. Voor het museum zag hij primair een educatieve taak weggelegd, getuige zijn volgende woorden: "Naast de bewarende, conserverende functie van het museum is deze permanente opvoeding tot belangstelling voor heden en verleden buiten de allernoodzakelijkste levensvoorwaarden om, de belangrijkste taak. De bewaring staat in dienst daarvan. Deze heeft slechts zin in combinatie met deze permanente opvoeding, wordt slechts om derwille daarvan in het nu en/of in de toekomst behartigd."

Ruim een halve eeuw later hebben deze woorden niets van hun geldigheid verloren. We zien het nog steeds als onze taak om de jeugd te doordringen van het bijzondere verleden van het gebied waarin zij en wij wonen. Maar die belangstelling komt niet vanzelf. Ter gelegenheid van het vijftigjarige bestaan van de *Vrienden van Schokland* heeft het bestuur daarom besloten een prijs in het leven te roepen, waarin de oprichter geëerd wordt en zijn aandacht voor de educatie van de eigen streek nader gestalte krijgt.

Het bestuur van de vereniging *Vrienden van Schokland* looft sinds 2011 jaarlijks de *Gerrit Daniël van der Heideprijs* uit voor het beste werkstuk over Schokland, de Noordoostpolder, Flevoland of het Zuiderzegebied. De invalshoek is, net als de belangstelling van Van der Heide, breed: geschiedenis, taal, biologie, archeologie, geologie en paleontologie van dit gebied komen in aanmerking. De prijs bestaat uit een oorkonde en een geldbedrag, dat voorlopig is vastgesteld op € 200,-.

Ook dit jaar is de prijs weer uitgezet op de middelbare scholen in de regio. We hebben een intensieve campagne opgezet om de prijsvraag bij de scholen onder de aandacht te brengen, wat hopelijk tot resultaat leidt.

In een komend nummer, en wellicht al eerder in de regionale pers, leest u er meer over.

###

VOOR HET MOOISTE WERKSTUK

GERRIT DANIEL VAN DER HEIDEPRIJS 2017

Doe mee 200 en win!

Moelijk kiezen wat het onderwerp van je werkstuk wordt?

De vereniging Vrienden van Schokland looft een prijs uit voor het beste werkstuk over Schokland, de Noordoostpolder, Flevoland of het voormalige Zuiderzegebied.

Maak een werkstuk over de geschiedenis, de archeologie, de geologie, de biologie, de aardrijkskunde, de taal of een ander onderwerp van deze gebieden, en stuur het vóór 1 mei 2017 in voor de Gerrit Daniël van der Heideprijs. De winnaar krijgt € 200,- en een oorkonde.

Het winnende schoolwerkstuk wordt geplaatst in het tijdschrift *Rondom Schokland*.

Informeer bij je begeleider hoe je meedoet met deze prijsvraag of kijk op de website.

**GERRIT DANIEL VAN DER HEIDEPRIJS 2017
- VRIENDEN VAN SCHOKLAND -
KLIK VOOR INFO OP WWW.VRIENDENVANSCHOKLAND.NL**

De poster voor 2017 waarmee op middelbare scholen in de regio belangstelling voor de Van der Heideprijs wordt gewekt.

Activiteiten van het Flevo-landschap

Titia Bouman

Het Flevo-landschap beheert een groot aantal natuurgebieden in Flevoland. Regelmatig worden er rondom Schokland, maar ook in andere delen van Flevoland activiteiten georganiseerd voor het publiek. Voor meer informatie kunt u kijken op www.flevolandschap.nl/activiteiten

De Gesteentetuin

Een bezoek aan het voormalige eiland Schokland begint bij bezoekerscentrum De Gesteentetuin. De gastheren en gastvrouwen vertellen u graag wat er in de omgeving te doen is. Bij hen kunt u ook terecht voor informatie over activiteiten, zoals excursies en rugzakroutes.

In De Gesteentetuin maakt u een reis door de tijd. Die reis begint zo'n 200.000 jaar geleden. In de Gesteentetuin is een aantal zwerfkeien te zien, die door de gletsjers van de voorlaatste ijstijd in de Noordoostpolder zijn achtergelaten. In het bezoekerscentrum kunt u een tentoonstelling bekijken over het ontstaan van de aarde en van stenen. Ook is er informatie te vinden over de geschiedenis en de natuur van Schokland. Kinderen kunnen zich op de kijk- en doezolder vermaken met allerlei spellen en activiteiten.

Elke eerste zondag van de maand is er een themamiddag over Stenen met diverse activiteiten rondom het thema. Vind de stenen en fossielen en bekijk de vele verschillende kleuren en vormen. Heb jij zelf ook een mooie of bijzondere steen of fossiel? Neem deze mee naar ons stenenspreekuur! Dan zagen wij hem met onze speciale stenenzaagmachine doormidden. Door de binnenkant te bekijken, kunnen we je van alles over je steen vertellen.

Wandeling onder het licht van Vollemaan

Zaterdag 11 maart, 19.00 – 21.00 uur

Vollemaanwandeling op Schokland is een bijzondere ervaring. We starten om 19.00 uur bij bezoekerscentrum De Gesteentetuin. Een gids neemt u mee op pad door het Schokkerbos en over het voormalige eiland Schokland. Genieten onder een sterrenhemel van de bijzondere natuur in dit gebied. Het maanlicht zorgt voor een sfeervol beeld van de historische elementen tijdens de wandeling.

De kans is groot dat u onderweg een boomarter of een jagende kerkuil tegenkomt. In elk geval hoort u nachtelijke diergeluid. Daarna napraten onder het genot van een kop chocolademelk, thee of koffie in het bezoekerscentrum. Gezien de tijd in het jaar zijn stevige schoenen of laarzen aan te bevelen.

Nationale pannenkoekendag en het verhaal van Schokland

Zaterdag 25 maart, 14.00 – 16.30 uur

Vroeger aten de mensen die op Schokland woonden elke week pannenkoeken! Dit deden ze niet zomaar...

Tijdens deze middag gaan we eerst een rondje lopen over het eiland. De gids vertelt je deze middag alles

over de geschiedenis van het eiland en de reden waarom ze elke week pannenkoeken aten! En als we klaar zijn met de wandeling, dan kunnen we aanschuiven om zelf een paar heerlijke pannenkoeken op te eten!

Seizoenswandeling - De Zomer Maandag 17 april, 13.00 – 15.00 uur

Elk seizoen is de natuur op Schokland weer anders. Een gids neemt u mee naar buiten en laat u de bijzondere dingen van het seizoen zien.

Het Schokkerbos groeit op een bodem van veen, keileem en klei en ligt aan de westzijde van het eiland Schokland. Keileem en veen zorgen voor een ongelijkmatige en trage groei van het bos. Voor varens, paddenstoelen en mossen biedt dit juist extra kansen. Vier keer per jaar houdt Het Flevo-landschap een seizoenswandeling. Door aan al deze vier wandelingen mee te doen, kunt u goed zien hoe de natuur het jaar door veranderingen doorstaat.

Kinderactiviteit: Bouw je eigen hut in het Schokkerbos

Zaterdag 22 april, 14.00 – 16.00 uur

Ga zelf het bos in om je eigen hut te bouwen! Onder leiding van een instructeur gaan we eerst op pad om al het materiaal bij elkaar te zoeken. Daarna zoeken we een mooie plek waar jij je eigen ‘natuur’ huis mag bouwen. Deze middag is geschikt voor kinderen vanaf 7 jaar.

Weidevogelexcursie

Zondag 30 april, 9.00 – 11.00 uur

Genieten van een geweldig fluitconcert van vele vogels? Ga met een gids vroeg op pad en luister naar de verschillende vogels en geluiden. U zult ontdekken dat ook u in staat bent om vogels aan hun zang te herkennen! Vooral aan de oostkant van Schokland zijn veel vogels te zien en te horen. Vergeet niet een verrekijker mee te nemen!

De Gesteentetuin

Keileemweg 1
8319 AC Schokland
Tel.: 0527-652 210
of 0320-286 111

*Impressie van een van
de wandelpaden rondom
Schokland.*

Foto: Flevo-landschap.

Een mens is pas vergeten als zijn naam vergeten is

Van Blokzijl naar Sobibor

Annemarie Schoemaker

Wat er met de Joodse stadsgenoten in Blokzijl gebeurde, is representatief voor het overgrote deel van de steden en dorpen in Nederland.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden acht leden van de familie De Horst uit Blokzijl weggevoerd en vermoord. Hun namen staan gegraveerd in een gedenksteen op de Algemene Begraafplaats, naast de Joodse begraafplaats aan het Slingerpad. We onthouden zo wel de namen, maar wie kent nog de verhalen over deze acht Blokzijligers?

Doel van dit boekwerkje is Naatje, Mozes senior, Rika, Roosje, Soes Manus, Mozes junior, Mietje en David de Horst weer een gezicht te geven door de herinneringen van een aantal Blokzijligers aan hun Joodse stadsgenoten vast te leggen. ‘Het zal wel weer terecht komen’, is te lezen in de brief die Maria Magdalena Glastra vanuit een Joods werkkamp van haar overbuurman Soes Manus had gekregen. ‘Nu maar moed houden’,

schreef ze aan het gezin De Horst nadat het was gedeporteerd naar Westerbork.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werden de acht leden van de familie De Horst uit Blokzijl weggevoerd en vermoord. Hun namen staan gegraveerd in een gedenksteen op de Algemene Begraafplaats, naast de Joodse begraafplaats aan het Slingerpad. We onthouden zo wel de namen, maar wie kent nog de verhalen over deze acht Blokzijligers? Als historica en journaliste was ik daar nieuwsgierig naar. Het doel was Naatje, Mozes senior, Rika, Roosje, Soes Manus, Mozes junior, Mietje en David de Horst weer een gezicht te geven door de herinneringen van een aantal Blokzijligers aan hun Joodse stadsgenoten vast te leggen.

De familie De Horst

Ik ben op zoek gegaan naar vroegere klas- en buurtgenoten van de familie De Horst. De een herinnerde zich nog de boterkoek met gember die Roosje de Horst, moeder van drie kinderen, maakte, de ander haalde met zijn vriendje David de Horst kattenkwaad uit. Uit de gesprekken bleek dat de acht leden van de familie De Horst thuis waren in Blokzijl. Tijdens sabbat hielpen buurtgenoten

Impressie van Blokzijl voor de Tweede Wereldoorlog. (Bron: Het Gildenhuis, Blokzijl)

een handje door bijvoorbeeld het vuur van het fornuis aan te steken. Blokzijl kende eeuwenlang een rijke Joodse geschiedenis, de Joodse begraafplaats herinnert daar nog aan. Er was een Joods badhuis en er stond een synagoge, die na de Tweede Wereldoorlog is afgebroken. De familie De Horst voelde zich veilig in Blokzijl, maar dat veranderde na de inval van de Duitsers. Wat er vervolgens met de Joodse stadsgenoten in Blokzijl gebeurde, is representatief voor het overgrote deel van de Joodse inwoners in steden en dorpen in Nederland. De ooggetuigen vertellen over de Jodenster die de leden van de familie De Horst moesten dragen, het bordje 'voor Joden verboden' dat naast de deur was bevestigd van het plaatselijke hotel. Een van de leden van de familie De Horst werkte voor de Joodse Raad.

Onderduiken?

Er was de familie plek aangeboden om onder te duiken, maar daar hebben ze geen gebruik van gemaakt. Wie kon ook bedenken wat hen te wachten stond? Van hard werken is nog nooit iemand dood gegaan, was de overheersende gedachte toen de Duitsers Joodse inwoners opriep om te gaan werken 'in het oosten.' Via archiefonderzoek en twee brieven die een vroegere buurjongen in zijn bezit had, kon ik 'het spoor' van de familie De Horst na deportatie uit Blokzijl volgen. De een moest eerst werken in een werkkamp bij Staphorst voordat hij naar Westerbork werd getransporteerd om daar herenigd te worden met zijn gezin. De ander belandde via Vught in Westerbork. De acht zijn op verschillende plekken om het leven gebracht. Vader en zoon De Horst maakten deel uit van het zogeheten Coseltransport, waarbij op het station van Cosel, 60 kilometer

voor Auschwitz de trein stopte. Daar werden de mannen van de vrouwen gescheiden. Na hun deportatie streepte de ambtenaar van de gemeente Blokzijl hun namen in het bevolkingsregister met een potlood door. De leden van de familie De Horst woonden immers niet meer in Blokzijl. Onder de doorgestreepte namen kwamen later de namen te staan van nieuwe bewoners aan de Kerkstraat 218 en de Zuiderstraat nummer 322. Het leven ging door.

Van Blokzijl naar Sobibor, de ondergang van de Joodse gemeenschap in Blokzijl kost € 9,95 en is te krijgen bij museum *Het Gildenhuis* in Blokzijl en bij onder meer www.bol.com.

www.toetssteen-boeken.nl

Omslag van het boek "Van Blokzijl naar Sobibor". Annemarie Schoemaker woont in het dagelijks leven in Blokzijl en werkt in Emmeloord als docente Geschiedenis.

###

Het jaarlijks reisje

Het bestuur

Het geborduurde wandkleed Flevowand met historische voorstellingen uit de geschiedenis van Flevoland moet uiteindelijk 60 meter lang worden.
www.deflevowand.nl

Ook in 2017 organiseert de vereniging *Vrienden van Schokland* weer een reisje voor haar leden. Met het reisje wil de vereniging haar leden bedanken voor hun lidmaatschap. Ook biedt het jaarlijks reisje onze leden de kans om elkaar in een informele sfeer wat beter te leren kennen. Wie zijn de drijvende krachten achter onze vereniging? Als u meegaat met het reisje, leert u die mensen kennen en u kunt ze vragen stellen over de activiteiten van de vereniging.

Het reisje is ook een goed moment waarop de leden met suggesties kunnen komen over het functioneren van de vereniging. Aan welke onderwerpen willen de leden dat meer aandacht wordt besteed met onze lezingen of in tijdschrift *Rondom Schokland*.

Dit jaar zal het reisje op zaterdag 13 mei worden georganiseerd. Het reisje zal een andere karakter hebben dan u misschien gewend bent. We blijven in Flevoland; we bezoeken Biddinghuizen en Dronten.

Flevowand

Vroeg in de middag bezoeken we per auto de *Flevowand*, het wandtapijt van Biddinghuizen. We worden daar ontvangen met koffie/thee en gebak en krijgen uitleg over de geschiedenis van dit fraaie wandtapijt.

Initiatiefneemster van het wandtapijt is Erie van Veelen. Ze zegt over het tapijt op www.deflevowand.nl:

“De Flevowand is een borduurwerk in wording van 60 meter lengte en 50 cm hoogte. Hierop wordt de geschiedenis

‘verhaald’ vanaf de Saalien-ijstijd tot het heden van het voormalige Zuiderzeegebied. Er werken ongeveer 30 vrijwilligers aan mee, variërend van historici, tekenaars en borduursters tot technici en het bestuur. Op dit moment is er bijna 50 meter afgerond. We zijn dus ruim over de helft en de voltooiing komt langzaam in zicht.

Op de terugreis van een vakantie in Frankrijk in 2004 ontstond het idee voor een wandkleed voor mijn woonplaats Biddinghuizen. De inspiratie had ik opgedaan bij het beroemde *Tapisserie de Bayeux*. Zoiets zouden wij toch ook voor mijn dorp kunnen maken? Historisch gezien is er materiaal genoeg: de geschiedenis van de omgeving van Biddinghuizen begint al 200.000 jaar voor de jaartelling, met de gevolgen van een ijstijd. Voordat je dan in de 21e eeuw bent, kun je wel enige meters borduren.

Allereerst heb ik in 2004 met Jenny Bijsterbosch (eigenaresse van Kreashop de *Lapjeskat* in Biddinghuizen) overlegd of zij bereid was mee te doen met dit borduur-avontuur. Zij reageerde heel enthousiast en wilde graag meedoen. Na een eerste oproep voor vrijwilligers meldden zich zo’n twintig personen.”

MEC-Museum

In de tweede helft van de middag verplaatsen we ons per auto naar Dronten. Op het terrein van de voormalige grasdrogerij is sinds enkele jaren een nieuw museum uit de grond gestampt: het *Mechanisch Erfgoed Centrum* (www.mecmuseum.nl).

Het *Mechanisch Erfgoed Centrum*, gevestigd aan de Dronterweg nummer 29 in Dronten, is een museum dat een collectie heeft met een grote diversiteit. Iedere bezoeker zal wat bekends van vroeger tegen komen uit de ijzeren eeuw. U kunt onder andere denken aan radio's en tv's maar ook veel oude gereedschappen. Een bibliotheek met veel oude technische boeken. Er is een grote collectie verbrandingsmotoren, stoom-miniaturen en opengewerkte motoren, stoommachines en in de lange vitrinekast van ruim 60 meter zult u vanalles tegenkomen. Buiten staat een mahoniehouten mijnenveger uit 1942. Op de Facebook-pagina kunt u veel mooie foto's en filmpjes vinden van het museum: www.facebook.com/Mecmuseum/

Bezoekers worden rondgeleid langs de vele machines en her en der worden motoren voor de ogen

van de bezoekers opgestart en gedemonstreerd.

Borrel en afsluitend diner

Aan het einde van de middag zal er om 17:00 uur in de kantineruimte van het MEC-Museum worden geborrel met wat hapjes. Daarna zal er een buffet worden geserveerd voor alle deelnemers aan het reisje van de *Vrienden van Schokland*.

Om 20:00 uur wordt de dag afgesloten met koffie en gaat ieder weer zijns weegs

Opgave

U kunt u opgeven voor dit reisje door het bijgaande formulier in te vullen. Geeft u aan of u dieetwensen hebt. Ook kunt u aangeven of u op zoek bent naar vervoer. Er zijn doorgaans meer dan voldoende auto's zodat er altijd wel een lift te regelen valt.

Maak □ 35,- over op IBAN: NL30INGB0001179970 t.n.v. penningmeester VvS te Emmeloord, onder vermelding van: reisje VvS 2016. Vermeldt tevens uw naam, postcode en huisnummer. Na betaling is uw inschrijving pas definitief.

###

Impressie van het MEC-Museum bij Dronten.

(foto: Hans Hollestelle)

Impressie van de Zintuigentuin in Zwartsluis aangelegd door Albert Greveling.

Algemene Ledenvergadering

Corry Hendrix Mocking, secretaris

Het bestuur van de cultuurhistorische vereniging Vrienden van Schokland nodigt alle leden uit voor het bijwonen van de Algemene Ledenvergadering op donderdagavond 20 april 2017 om 20.00 uur in Museum Schokland.

De jaarvergadering zal na het officiële gedeelte worden voortgezet met een lezing, verzorgd door Albert Greveling uit Zwartsluis.

Albert Greveling is de maker van de *Zintuigentuin* in Zwartsluis. Een tuin die de zinnen prikkelt. Hij kan met passie over zijn stukje paradijs vertellen.

Het bestuur

Het bestuur van de vereniging *Vrienden van Schokland* in 2016:

- Voorzitter: Harrie Scholtmeijer
- Penningmeester: David Roemers
- Secretaris: Corry Hendrix – Mocking
- Ledenadministratie en distributie *Rondom Schokland*: Theo Hersevoort

Er zijn drie bestuursvacatures.

- Coördinator donderdagavond- en zondagmiddaglezingen: het gezamenlijke bestuur
- Coördinator cursussen *Geologie*: Berend Jan Grotenhuis
- Coördinator cursus *Historie*: Hans Hollestelle
- Het jaarlijks reisje: het bestuur
- Adviseur Museum Schokland: Henk Kloosterman
- Redactie *Rondom Schokland*: Leen van Duivenboden, Hans Hollestelle, Leo Kaan en Harrie Scholtmeijer.

###

Agenda

1. Opening
2. Notulen van de Algemene Ledenvergadering, gehouden op 14 april 2016
3. Ingekomen stukken en mededelingen
4. Jaarverslag 2016 van de secretaris*
Het verslag van de jaarvergadering 2016 wordt voorgelezen op de jaarvergadering
5. Financiën:
  - Jaarverslag 2016 en balans per 31-12-2016*
  - Begroting 2017
  - Verslag Kascommissie
  - Benoeming nieuwe leden kascommissie
6. Bestuursverkiezing
7. Rondvraag
8. Sluiting van het officiële gedeelte

*Zie elders in dit nummer

Jaarverslag vereniging *Vrienden van Schokland*

Corry Hendrix Mocking, secretaris

Hieronder het verslag van de belangrijkste activiteiten van de vereniging Vrienden van Schokland over het jaar 2016.

Hieronder het verslag van de belangrijkste activiteiten van de vereniging *Vrienden van Schokland* over het jaar 2016.

Het afgelopen jaar zijn de bestuursvergaderingen bij het bestuur aan huis geweest. We zijn dit jaar 7 keer bij elkaar gekomen. Op bestuurlijk vlak heeft de vereniging contact met Stichting Het Flevo-landschap, Gemeente Noordoostpolder, Schokkervereniging, Toerisme Schokland, Landschapbeheer Flevoland, Historische Vereniging Weststellingwerf e.o., Historische Vereniging IJsselham, Vereniging Schuttevaer en Nieuw Land Erfgoedcentrum.

Het jaar 2016 draaiden we met een bestuursbezetting van 4 personen. We zijn erg blij met de ondersteuning van Berend Jan Grotenhuis en Hans Hollestelle. De cursussen *Geologie* worden nog steeds door Berend Jan Grotenhuis gecoördineerd en begeleid. Hans schuift als hoofdredacteur van ons blad *Rondom Schokland* nog geregeld aan bij onze bestuursvergaderingen en neemt dan verschillende taken op zich. De cursus *Historie* wordt door Hans Hollestelle geleid en deze cursus loopt goed. De deelname aan de cursus *Historie* is hoog en er wordt volgend

jaar verdergegaan met het thema “Noordoostpolder in oorlogstijd”. Jos Komen heeft het reisje dit jaar nog georganiseerd maar is gestopt met de organisatie ervan. Wij bedanken hem voor zijn inzet. De organisatie voor het reisje voor het jaar 2017 heeft het bestuur op zich genomen en dat gaat naar ons gevoel helemaal goed komen. We hebben als vereniging *Vrienden van Schokland* meegedaan met een informatie-stand op de *Luchtoorlogdag* in Museum Schokland op 29 mei 2016. Door de medewerking van John Nijenhuis uit Lemmer konden de *Vrienden van Schokland* een flink aantal in de Noordoostpolder gevonden onderdelen van vliegtuigen uit de Tweede Wereldoorlog tentoonstellen.

Foto gemaakt tijdens de vorige editie van Luchtoorlogdag in Museum Schokland op 29 mei 2016. David McKay, neef van boordschutter Duncan McKay uit het toestel van piloot Bill Tudhope, de laatste drenkeling van Schokland, poseert voor een zeldzame Amerikaanse Deuce-and-a-half Truck met oplegger voor de ingang van museum Schokland. (Foto: VvS)

Ook kon men eigen gevonden vliegtuigresten laten determineren door experts. Er waren vliegemonstraties met modelvliegtuigen, veelal replica's van modellen uit de oorlog. Het was een mooie zonnige en drukbezochte dag. Voorafgaand aan de *Luchtoorlogdag* werd een herdenkingspaal van de Stichting *Ongeland* onthuld voor de bemanning van het vliegtuig van RAF-piloot Bill Tudhope, de laatste drenkeling van Schokland. De onthulling werd uitgevoerd door David McKay en Carla van Gestel. McKay is een nazaat van een van de boordschutters van het toestel.

Verder hebben de *Vrienden* het afgelopen jaar niet veel georganiseerd. We zijn in het najaar van 2016 begonnen met het *brainstormen* over het feit dat volgend jaar de Noordoostpolder 75 jaar droog is. Dit gaan de *Vrienden van Schokland* herdenken en vieren met een symposium in Emmeloord op zaterdag 9 september. We hebben al een aantal dingen voorlopig vastgelegd. U gaat er ongetwijfeld meer van horen. Het bezoekersaantal bij de lezingen verloopt heel verschillend. Soms komen we stoelen te kort en soms is het aantal bezoekers teleurstellend. We hopen dat het bezoekersaantal zich positief blijft ontwikkelen.

*Uitreiking van de
Gerrit Daniël van
der Heideprijs
2016 op het
Zuyderzee College
in Emmeloord
op 11 juni 2016.
(Foto: VvS)*

Rondom Schokland

4 x per jaar komt de redactie van het blad *Rondom Schokland* bij elkaar. Het blad heeft zich door de jaren heen mooi ontwikkeld. Het is een kunst om alle ingezonden kopij geplaatst te krijgen. In de *Rondom Schokland* van de afgelopen herfst 2016 staat het werkstuk van de beide scholieren van het *Zuyderzee College* in Emmeloord die dit jaar de *Gerrit Daniël van der Heideprijs* gewonnen hebben. Het onderwerp van hun schoolwerkstuk was: "Zuiderzeelijn, geschrapt maar waarom?" Heel leuk om te lezen en met een gevoel van spijt dat die spoorlijn er nooit kwam. Via het artikel van onze voorzitter "Naar wie is de Pilotenweg vernoemd?" word je door ons blad *Rondom Schokland* aan het denken gezet. Is de weg vernoemd naar een neergestort vliegtuig uit 1940-1945 of na de oorlog naar de piloot van een sproeivliegtuig met gewasbeschermingsmiddelen? Hans (van de redactie) gaat zich bezighouden om de foto's in het tijdschrift *Rondom Schokland* in kleur geplaatst te krijgen, zo wordt het tijdschrift nog mooier dan het nu al is. Het komende jaar wordt het blad vanwege de kosten nog wel in zwart-wit gedrukt, maar de pdf-bestanden van elke editie die op de website gaan worden geplaatst zullen in de toekomst in kleur zijn.

Het jaarlijks reisje

Het jaarlijks reisje was een bootreisje en wel op zaterdag 4 juni 2016. De reis ging naar De Wieden en Weerribben. De start was vanuit Kalenberg. In Blokzijl kon men van board en meedoen aan een stadswandeling van ongeveer 5 kwartier. In de middag is de boot over de Beulakkerwilde gevaren, langs het voormalige plaatsje Beulake. Op het eind van de middag was er een Chinees Indisch buffet aan board.

Gerrit Daniël van der Heideprijs

De *Gerrit Daniël van der Heideprijs* is dit jaar naar twee leerlingen gegaan. Op maandagavond 11 juni 2016 werd op het *Zuyderzee College* in Emmeloord tijdens de diploma-uitreiking de *Gerrit Daniël van der Heideprijs* uitgereikt. Shirine Bousaid en Joyce Haringa hebben de prijs gewonnen en zijn met de eeuwige roem en de 200 euro naar huis gegaan. Hun werkstuk ging over: "Zuiderzeelijn, geschrap maar waarom?"

Het uitgangspunt van de Zuiderzeelijn was een snellere en directe verbinding tussen de Randstad en Groningen. Ook zou Groningen verbonden worden via de Zuiderzeelijn met Antwerpen, Brussel, Parijs en Londen. De Jury heeft genoten van het werkstuk. Van de ingezonden werkstukken werd deze door ons als beste gekozen. We kijken weer uit naar het volgend jaar en de volgende inzendingen, we zijn benieuwd wat er weer geschreven gaat worden.

Cursussen

De cursussen *Geologie* lopen erg goed en zijn zoals vanouds weer goed bezet. Berend Jan Grotenhuis regelt de cursussen voortreffelijk. Voor informatie over de cursussen kunt u terecht op onze website. Dit jaar is de cursus *Historie* van start gegaan met als onderwerp de Noordoostpolder in oorlogstijd. De cursusbijeenkomsten zijn nog in volle gang en de cursus wordt afgesloten met een excursie op 6 mei 2017. De belangstelling voor de cursus is groot, er is een stop aangebracht in het aantal deelnemers voor deze cursus.

Impressie van de rondleiding met gids door Blokzijl tijdens het jaarlijks reisje van de vereniging op 4 juni 2016. (Foto: Hans Hollestelle)

Lezingen in het jaar 2016

Donderdag 21 januari 2016

Spreker: Bert Hummel

Onderwerp: een geologische voorjaarsvakantie op Møn en Sjælland

Zondagmiddag 14 februari 2016

Spreker: Rint Massier

Onderwerp: Het verdwenen dorp Beulake opgedoken

Donderdag 17 maart 2016

Spreker: Anton de Wit

Onderwerp: "Wanneer de Polder vonken slaat"

Donderdag 14 april 2016

jaarvergadering

Spreker: Hans Veenhuis

Onderwerp: zijn nieuwe boek "Van onder mijn alpinopet"

Donderdagavond 20 oktober 2016

Spreker: Hans Hollestelle

Onderwerp: De luchtoorlog boven de Noordoostpolder

Zondagmiddag 20 november 2016

Spreker: Sander Wassing

Onderwerp: De Beeldenstorm van 1566

###

Financieel verslag over 2016

D.E. Roemers (penningmeester)

Inkomsten

De inkomsten uit contributies zijn afgelopen boekjaar gedaald. De reden hiervoor is dat het ledenaantal ten opzichte van 2015 is verminderd. In 2015 telde de vereniging 445 leden. In 2016 waren dat er nog 432. Een flink aantal leden was bereid om een extra bijdrage over te maken naast de vaste contributie. De vereniging is in staat om bijzondere activiteiten te organiseren als leden bereid zijn iets extra's bij te dragen. In 2017 kan daarbij met name gedacht worden aan door ons geplande activiteiten rondom het 75-jarig bestaan van de Noordoostpolder. Namens het hele bestuur bedankt voor de extra bijdrage!

Activiteiten

In het afgelopen cursusboekjaar (2015/2016) zijn de cursussen *Geologie* en een cursus *Historie* gegeven. De cursus *Geologie* is dit boekjaar met een positief resultaat gesloten. De belangrijkste reden hiervoor is dat de kosten van de cursusleiders nog niet volledig gedeclareerd zijn. De verwachting is dat het lopende cursusjaar met een neutraal resultaat wordt afgesloten. De cursus *Historie* is met een positief

resultaat afgesloten. De reden hiervoor is dat de reiskosten die betaald worden aan de cursusleiders lager waren dan vooraf geraamd.

De kosten van de cursussen worden gedekt uit de cursusbijdragen door de cursisten. Een tekort kan worden gedekt uit de reserve.

De kosten van *Rondom Schokland* zijn afgelopen jaar gedaald. De verklaring hiervoor is dat er minder drukkosten zijn vanwege een lagere oplage. Tegenover de kosten staan sinds 2011 ook inkomsten. Het is vanaf 2011 mogelijk om te adverteren in *Rondom Schokland*.

De inkomsten uit advertenties waren 260,- in 2016. De verwachting is dat de opbrengst uit advertenties volgend jaar gelijk blijft. De overige kosten van *Rondom Schokland*, worden voldaan uit de contributieopbrengsten.

De kosten van de donderdagavond/zondagmiddaglesingen waren hoger dan in 2015. Deze kostenstijging is veroorzaakt door de huur die betaald wordt aan de Nieuw Jeruzalem kerk en hogere reiskostenvergoedingen aan de sprekers. De kosten van de lezingen worden gedekt uit de contributieopbrengsten en de

Balans				
Saldi van de balans-rekeningen				
Vrienden van Schokland "2016"				
Naam	Beginsaldo		Eindsaldo	
	Debet	Credit	Debet	Credit
Rabo betaalrekening	2189,27		0	
ING betaalrekening	2746,35		5291,09	
Rabo rendementsrekening	104,66		0	
Archeologie-bestemmingsreserve		843,12		843,12
ING zakelijke spaarrekening	15361,11		15440,84	
Steenfonds museum collectie		769,5		769,5
Vooruit contributie		2598		2585,76
Historie overloop in		455		415
Historie overloop uit	128,5		217,86	
Geologie overloop		1785		1785
Kruisposten overloop	0			
Algemene reserve		14079,27		14551,41
Totaal	20529,89	20529,89	20949,79	20949,79

entreegelden van bezoekers die geen lid zijn van de vereniging.

De jaarlijkse excursie is met een licht negatief resultaat afgesloten. De kosten van de excursie worden gedragen door de deelnemers aan de excursie. Het tekort wordt bijgepast vanuit de reserve. In 2012 is de vereniging gestart met de uitreiking van de *Gerrit van der Heideprijs*. De kosten hiervoor worden gedekt uit de contributieopbrengsten. Sinds 2016 hebben we een goedkoper abonnement voor de hosting van onze website waardoor de kosten voor abonnementen gedaald zijn.

Resultaat

De vereniging heeft dit afgelopen boekjaar meer opbrengsten gehad dan uitgaven. De algemene reserve is het afgelopen jaar om deze reden gestegen met $\square$ 472,14. Het overschot wordt toegevoegd aan de reserve. Om de kosten te beperken heeft de vereniging dit jaar haar bankrekeningen bij de Rabobank opgezegd. Deze rekeningen werden weinig gebruikt, waardoor de vaste lasten van de rekeningen niet meer in verhouding stonden tot het gebruik. Alle bankactiviteiten verlopen nu via de ING-rekeningen. Dit jaar verwacht onze vereniging met name extra kosten

te maken voor de het 75-jarig jubileum van de NOP.

De vereniging heeft sinds afgelopen jaar een nieuwe website. De kosten hiervoor worden voor een groot gedeelte gesubsidieerd door het Prins Bernhard Fonds. De subsidie ($\square$ 1.000,-) wordt echter pas in 2017 op onze rekening bijgeschreven. De jaarlijkse kosten voor deze nieuwe website zijn lager dan de kosten voor de oude website.

Balansrekening

Vanwege bovengenoemde reden is de algemene reserve het afgelopen boekjaar toegenomen.

Begroting

Voor 2017 wordt een neutraal of licht negatief resultaat verwacht. Aandachtspunt blijft het dalende ledenaantal. Het bestuur van de vereniging hoopt, mede door de publiciteit rond de *Gerrit van der Heideprijs* en de activiteiten rond het genoemde jubileum, nieuwe leden te werven en is blijvend van plan door gerichte acties nieuwe leden te werven. De kosten voor het jubileum worden geraamd op $\square$ 1.200,-.

###

Saldi van ontvangsten en uitgaven				Begroting			
Vrienden van Schokland "2016"							
Resultatenrekening		2015	2015	2016	2016	2017	2017
Naam	Ontvangsten	Uitgaven	Ontvangsten	Uitgaven	Ontvangsten	Uitgaven	
contributie	6256,75		6059,25		5900		
renten	136,28		80,37		80		
inning contributie		709,52		457,39		500	
bestuurskosten		365,65		264,3		300	
G. v.d. Heideprijs		216,5		236,05		250	
geologie cursus	1680	2351,9	1802,5	1268,48	1940	2000	
historie cursus		455	455	285,5	400	400	
excursie	2291	2312,83	1790	1909,05	2000	2000	
advertenties	243,75		260		260		
Rondom Schokland		4436,48		4011,93		4200	
sprekers	51	351,42	114,35	646,53	100	400	
abonnements,lidmaatschap		144,47		29,04		30	
website		664,97		599,55	1000		
Tudhope	70	1380,14	10	12,95			
diverse uitgaven				67,5		200	
Jubileum NOP						1200	
bankkosten		249,23		311,06		200	
meer ontvangen dan uitgegeven	2454,33			472,14			
Totaal	13183,11	13183,11	10571,47	10571,47	11680	11680	

HOOFDARTIKELLEN

De stoomtram van Zwolle naar Blokzijl

Rail away naar de Zuiderzee

Harrie Scholtmeijer

Iets meer dan honderd jaar geleden, in het voorjaar van 1914 ging de eerste stoomtram rijden tussen Zwolle en Blokzijl. Tien jaar daarvoor, op 13 september 1904, was de N.V. Spoorweg-Maatschappij 'Zwolle-Blokzijl' opgericht. Twintig jaar ná die eerste tram, op 31 augustus 1934, reed ook alweer de laatste tram. Nog maar enkele zaken herinneren ons aan de tijd dat de plaatsen in de Noordwesthoek niet alleen via het water, maar ook met een spoorweg aan elkaar verbonden waren.

Harrie Scholtmeijer schreef in 1987 het boek *Namen in de Noordoostpolder, waarna er nog 150 publicaties (boeken, artikelen) volgden, o.a. Het Nederlands van de IJsselmeerpolders en het Woordenboek van de Overijsselse Dialecten. Sedert 2008 is hij voorzitter van de Vrienden van Schokland.*

Voorgeschiedenis

De voorgeschiedenis van de tram begint overigens al in de negentiende eeuw. In 1839 reed de eerste trein, tussen Amsterdam en Haarlem, een trein waarvan een kopie nog steeds in het Spoorwegmuseum te Utrecht te bewonderen is. Ondanks de enorme indruk die die trein op tijdgenoten maakte – er kon met snelheden worden gereisd die nog nooit eerder gezien waren – verliep de aanleg van spoorwegen in Nederland traag. Het land lag vol met waterwegen, en vaak stelde men zich tevreden met de verbindingen die die boden, en bij

de aanleg van een spoorlijn moest er bij elke kruising met het water een brug worden gebouwd. Heuvels en bergen die elders in Europa de bouw van spoorwegen hinderde hadden we hier niet, maar de slappe grond in waterrijke gebieden zorgde net zo goed voor problemen.

Zo kon het gebeuren dat in 1860, ruim dertig jaar na de aanleg van de eerste spoorlijn, het Nederlandse net nog niet verder was gevorderd dan de lijn die de steden in de Randstad met elkaar verbond (Amsterdam, Haarlem, Leiden, Den Haag, Rotterdam en Utrecht), en een lijn die van Utrecht

*De stoomtram van
Zwolle naar Blokzijl
passeert de grote
schutsluis in Zwartsluis.
Bron: Privé archief.*

via Arnhem naar Duitsland liep. Vanuit België, dat op spoorweggebied voorliep, eindigden enkele lijnen in de zuidelijke provincies. De lijnen waren eigendom van verschillende maatschappijen. Zo was het westelijke gedeelte van de Randstadring in beheer bij de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij (H.I.J.S.M., ook wel afgekort tot H.S.M.), terwijl de lijnen van Amsterdam naar Utrecht, van Rotterdam naar Utrecht, en dan verder richting Arnhem, geëxploiteerd werden door de Nederlandsche Rhijn-Spoorweg Maatschappij (N.R.S.). Dat waren maatschappijen die met particulier geld waren gefinancierd, vaak van buitenlandse beleggers, want Nederlandse beleggers zagen niet veel in dat moderne vervoermiddel. Tot op de dag van vandaag zo gebleven: nog altijd loopt Nederland hopeloos achterop in het ontwikkelen van hogesnelheidslijnen.

In de jaren zestig van die eeuw legde de Nederlandsche Centraal Spoorweg Maatschappij (N.C.S.), een maatschappij die gefinancierd werd met Frans geld, een spoorverbinding aan van Utrecht naar Zwolle. In 1861 werd begonnen met de bouw, en in 1863 werd Hattermerbroek bereikt. Daar stopte de trein, want bij Hattermerbroek lag een barrière in de

vorm van de IJssel. Pas een jaar later, in 1864, werd een brug over de IJssel gebouwd, en kreeg ook de Overijsselse hoofdstad haar spoor aansluiting. Het station lag niet op de plek waar het nu ligt, maar iets oostelijker, ongeveer op de plaats waar tegenwoordig de hoge flat staat bij de spoorwegovergang in de lijn naar Kampen.

Die lijn naar Kampen kwam weer een jaar later, en dat is het nog altijd bestaande ‘Kamper lijntje’, waarvoor Kampen de N.C.S. overigens wel flink had moeten betalen¹. Maar verder naar het noorden ging de lijn niet. De regering, die wel inzag dat het met de particuliere financiering niet opschoot, besloot in 1860 zelf tot de aanleg van spoorwegen, en een maatschappij die de staatspoorwegen zou exploiteren. De lijn van Zwolle naar het noorden

1. De gemeente Kampen verbond aan de subsidie de voorwaarde dat elke trein die vanaf de Veluwe kwam, door moest rijden naar Kampen. De spoorverbindingen op het station in Zwolle zijn nog altijd zoals ze destijds ook waren, zodat we ons voor kunnen stellen hoe dat ging: een trein die op het station aankwam, moest het station aan dezelfde (west)zijde verlaten. In de tijd van de stoomtrein betekende dat, dat de locomotief moest afkoppelen, en dat dezelfde of een andere locomotief aan de andere zijde moest aankoppelen: een grote operatie voor een betrekkelijk kleine restafstand en gering reizigersaanbod. Het heeft de N.C.S. nog heel wat moeite gekost om, na vele jaren, onder die bepaling uit te komen.

Het stationsplein
in Zwartsluis.
Bron: Privé archief.

zou als Staatspoorweg aangelegd worden. Even heeft het ernaar uitgezien dat de verbinding van Zwolle naar het noorden via Hasselt en Zwartsluis zou lopen. Maar de liberaal Thorbecke, die zelf fel gekant was geweest tegen Staatsspoorwegen, werd als minister van Binnenlandse Zaken verantwoordelijk voor de aanleg. Hij wist, als geboren Zwollenaar, hoe de uiteindelijk werd, door diezelfde Thorbecke in zijn functie van minister van Binnenlandse Zaken, gekozen voor het hogere, drogere en dus veiliger tracé over Lichtmis en Staphorst. Op 1 oktober 1867 werd de lijn naar Meppel geopend. Het gebied ten westen van deze lijn, en ten noorden van het Kamper lijntje, bleef verstoken van een spooraansluiting, wat door de inwoners van het gebied als een gemis werd beschouwd.

De twee-cilinder smalspoor
stoomlocomotief werd
gemaakt door de firma
Hanomag in Duitsland.
Bron: privé collectie.

Drie notabele inwoners, G. baron Sloet van Marxveld uit Vollenhove, B. Loos uit Blokzijl, eigenaar van een houtzagerij, en E. van Beusekom, een notaris uit Zwartsluis, richtten in 1880 een comité op dat voor hun plaatsen een spoorverbinding zou moeten bewerkstelligen. Bij die spoorverbinding dacht men niet aan een trein, maar aan een vervoermiddel dat een jaar eerder in ons land was geïntroduceerd: de (stoom)tram. Men probeerde de gemeentes in het gebied te interesseren, waarbij ook gemeentes in Friesland aangeschreven werden. Aanvankelijk was het zelfs de bedoeling de lijn door te trekken naar Stavoren, waarbij er in die plaats weer aansluiting op het landelijke spoorwegnet zou zijn (Stavoren kreeg in 1885 een spoorverbinding met Sneek). Later werd Lemmer het beoogde eindstation, en toen ook uit die plaats de reactie lauw bleef, besloot men de lijn niet verder te laten lopen dan Blokzijl. Ten noorden van deze plaats woonden te weinig mensen om de lijn rendabel te maken.

De lijn zou dus Zwolle met Blokzijl verbinden, en onderweg Hasselt, Zwartsluis, en Vollenhove aandoen. Al deze gemeentes waren vertegenwoordigd in een nieuw comité dat in 1897 opgericht werd. Genemuiden bleef buiten het comité, omdat het weinig voordeel zag in de tram die aan de overzijde van

het Zwarte Water zou blijven. Sint-Jansklooster wilde wel 10.000 gulden aan de tramlijn bijdragen, op voorwaarde dat de tram ook deze plaats zou aandoen. Anders bleef de bijdrage beperkt tot 3000 gulden. Maar met de extra bijdrage waren de kosten van de omweg er niet uit, en het comité verwachtte uit die plaats ook te weinig passagiers om de omweg rendabel te maken. Bovendien zou de omweg over Sint-Jansklooster betekenen, dat de tram niet langs De Oldenhof zou komen. En daar woonde de initiatiefnemer van het project, baron Sloet van Marxveld, die inmiddels ook voorzitter was van het intergemeentelijke tramcomité².

Oprichting en exploitatie

Toen enkele jaren later de financiering van de lijn rond leek te zijn, kon de N.V. Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl op 13 september 1904 te Zwartsluis opgericht worden. Dat het daarna nog tien jaar zou duren voor de tram daadwerkelijk ging rijden, had alles te maken met het vinden van een geschikte exploitant. Het lijntje van 33,2 kilometer werd te klein geacht voor een zelfstandige exploitatie, en er werd gezocht naar een bedrijf waaraan men de exploitatie kon uitbesteden. Uiteindelijk werd dat de N.C.S., die ook de spoorlijn Zwolle-Kampen exploiteerde.

Het beginpunt van de tramlijn kwam ook aan de spoorlijn Zwolle-Kampen

2. Zonder Sloet van Marxveld was de tram er waarschijnlijk ook niet gekomen. Destijds zag men dat ook in, en men wilde dat laten uitkomen door de vernoeming van de locomotieven. Net als bij de modernste intercitylocomotieven van de N.S. zouden die de namen krijgen van de plaatsen die ze verbonden, dus 'Blokzijl', etc. Alleen een locomotief 'Vollenhove' zou er niet komen; in plaats daarvan zou die 'Sloet van Marxveld' gaan heten. Uiteindelijk is de hele vernoeming niet doorgegaan, en van een ander ereteken voor de baron is het ook nooit gekomen.

te liggen. Toen de Staat de lijnen vanuit Zwolle gingen aanleggen was er een nieuw station gebouwd, het nog altijd bestaande station aan de Oosterlaan. Met het gereedkomen van dit station sloot de N.C.S. haar oude station, en liet de treinen doorrijden naar het S.S.-station. Omdat de N.C.S. de stoomtram naar Blokzijl exploiteerde, had het voor de hand gelegen de lijn te laten beginnen op het spoorwegstation, en de Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl opteerde daar ook voor, maar van de Maatschappij tot Exploitatie van de Staatsspoorwegen (S.S.), eigenaar van het station³, kwamen bezwaren: de tram zou dan enkele goederensporen van de S.S. moeten kruisen. Dat had opgelost kunnen worden door een extra brug over de toen nog niet gedempte Willemsvaart te bouwen, maar daar protesteerde Rijkswaterstaat weer tegen. Het eindigde ermee dat de tram in Zwolle voorlopig niet verder reed dan de Veerallee, min of meer tegenover het vroegere N.C.S.-station aan de Willemsvaart, en reizigers die naar het spoorwegstation wilden, moesten het laatste stuk maar lopen, of op andere wijze zien te overbruggen.

3. Toen de S.S. in 1868 een station bouwde voor haar lijn naar het noorden (het huidige station Zwolle), trok de N.C.S. haar lijnen door naar dit station en hief haar eigen halte, aan de oostzijde van de Willemsvaart op (dus min of meer tegenover halte Veerallee).

Het stationsplein in Zwartsluis.

Bron: Privé archief.

Omdat de N.C.S., die de tramlijn exploiteerde, ook eigenaar was van de lijn naar Kampen, en deze lijn langs Veerallee ging, lag het voor de hand dat daar een overstapmogelijkheid kwam. Maar pas in 1927, toen het gebied rond Veerallee bebouwd raakte, stopten de treinen naar en van Kampen ook daar, en konden de tramreizigers met de trein van en naar het station reizen. Maar voor de tijd moest de reiziger doorgaans lopen (een afstand van een kwartier). Overigens: als je trein te laat op Zwolle aangekomen was, kon je wel even naar station Veerallee bellen: de tram vertrok dan iets later.

Op 11 maart 1914 was het dan eindelijk zo ver dat de tram uit Zwolle kon gaan rijden – tot aan Zwartsluis. Voor Vollenhove en Blokzijl viel het feest in het water, letterlijk, want door hevige regenval was het spoor vlak voor de ingebruikname gaan verzakken. Dat was misschien symbolisch voor de moeilijkheden die de aanleg en exploitatie van een tramverbinding in dit drassige gebied met zich meebracht. Wat het probleem verergerde, was dat de locomotieven te zwaar waren. Dat zal wellicht te maken hebben met het feit dat de exploiterende maatschappij, de N.C.S., een spoorwegmaatschappij en geen trambedrijf was. Twee weken

later, op 26 maart, arriveerde de trein dan ook in Vollenhove en Blokzijl, en dat zou ze voortaan dagelijks blijven doen.

Stations en haltes

De eerste trein van elke dag kwam trouwens niet uit Zwolle, maar uit Zwartsluis, waar het depôt van de Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl gevestigd was (op het terrein waar later de remise van de N.W.H. was, en nu het *Agnieten College*). Die tram arriveerde al vóór zes uur in Vollenhove, en dat gold ook voor de tram in tegenovergestelde richting, die vóór vijf uur al uit Blokzijl vertrokken was. De eerste tram die uit Zwolle vertrok, verliet Veerallee om 6:25 uur, en bereikte eindpunt Blokzijl na goed twee uur om 8:30 uur. Een echte hardloper was de tram niet, en dat werd mede veroorzaakt door de vele haltes. Na het vertrek uit Veerallee ging de tram parallel aan het spoor naar Kampen op weg naar de buurtschap Frankhuis, en draaide daar de Mastenbroeker polder in. Daar was ook de eerste halte, Lage Weg, even later gevolgd door de halte Ruimzicht, genoemd naar de gelijknamige naastgelegen boerderij. Over de Van Nahuysbrug kruiste de tramlijn het Zwarte Water, en kwam direct daarna op het station Hasselt aan. Rijkswaterstaat, dat op het standpunt stond dat scheepvaart te allen tijde vooringing op (spoor)wegverkeer, liet de brug geregeld tot wel een half uur open staan, terwijl personeel en passagiers hun ergernis verbijtend de bestemming aan de overkant al zagen liggen. Tussen Hasselt en Zwartsluis lag het tracé op de dijk. Al het overige verkeer tussen Hasselt en Zwartsluis reed over de weg aan de voet van de dijk. Na de haltes De Velde, waar de tram een verplichte stop maakte, en Staphorstersluis kwam de tram aan

Voordat de stoomtrams buiten dienst werden gesteld, waren de bussen al in opkomst voor het personenvervoer. Bron: Privé archief.

in Zwartsluis, waar ook het kantoor met op de bovenverdieping de woning van de stationschef en de remise gevestigd waren. Nog in Zwartsluis lag de halte Arembergersluis, en bij herberg De Noorde was de halte Veer Genemuiden. Hier reed de tram aan de voet van de dijk. Daar graasden de koeien van bewoners van het Land van Vollenhove, en dat zorgde voor een probleem. Niet zozeer vanwege aanrijdingen – de koeien schrokken vooral van de tram – maar wel doordat de koeien de toch al zwakke grond vertraptten. Een oplossing werd gevonden door de oppassers van de koeien een premie te geven wanneer ze ervoor gezorgd hadden dat de spoorbaan onbeschadigd bleef. In het café bij De Krieger was jaren na opheffing van de tramlijn nog de vlag aanwezig waarmee de tram het teken kreeg om te stoppen omdat er passagiers waren. De vlag was vaak gebruikt: halte De Krieger was vrij belangrijk, want daar stapten de

reizigers uit Sint-Jansklooster in. Veel passagiers heeft de tram overigens nooit getrokken. Met een ritprijs van f 1,05 voor een retour Zwolle Blokzijl was de tram zelfs voor die tijd niet duur, maar de gewone man had toch moeite dat geld bij elkaar te krijgen, en los daarvan: plezierreisjes maakte men in die tijd niet. Toch was het zeker op de stations altijd wel druk wanneer de sissende en fluitende locomotief met zijn rijtuigen en wagons arriveerde. Men was benieuwd: wie zou er nu uit de rijtuigen stappen? Vlak voor De Krieger reed de tram de dijk op, en de passagiers gingen soms staan om het uitzicht te bewonderen: daar lag de Zuiderzee. Direct daarna boog de tramlijn van de dijk af, om via Oppen Swolle de weg te vervolgen. Van Vollenhove tot Blokzijl, het laatste stuk, reed de tram weer langs de Zuiderzee, maar wel aan de binnenkant van de dijk. Overigens: hoe kort de tram ook bestaan heeft, hij maakte nog wel mee dat de Zuiderzee

**Pannenkoekhuis
"De Strooppot"**

- Ruim 30 soorten pannenkoeken
- Kinderfeestjes
- Speel- en doepark
- Midgetgolfbaan & speurtochten

**De
Voorst**
restaurant
partycentrum

- Familiedagen
- Bruiloften
- Personeels- en themafeesten
- Uitgebreide diners
- Vergaderingen
- Speel- en doepark
- Groepsaccommodatie

advertentie

MIDDEN IN HET VOORSTERBOS

Leemringweg 29, Kraggenburg, Tel. 0527-25 24 83 - info@devoorst.nl - www.devoorst.nl

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
J. F. M. A. M. J.										
30 Kl. HEEN en TERUG										
Geldin den dag van afslute.										
Blokzijl Ruimzicht										
Hasselt Voor Gemeenden										
de Krieger Vollenhove										
Lage Weg Zwartsluis										
de Leeuwte Zwolle Veerplaat										
Zwolle										
A E 8150										
J. A. S. O. N. D.										
26	25	24	23	22	21	20	19	18	17	
Prijs	f 0.10 T.									
Prijs	f 0.15 T.									
Prijs	f 0.20 T.									
Prijs	f 0.25 T.									
Prijs	f 0.30 T.									
Prijs	f 0.35 T.									
Prijs	f 0.40 T.									
Prijs	f 0.45 T.									
Prijs	f 0.55 T.									

Zo zag een 3e klas
retourtje er uit.

Foto: Privé collectie.

IJsselmeer werd. Tussen De Krieger en Blokzijl lag om de kilometer een halte: Kadoelen, De Oldenhof, Zuurbek en Schaarweg. Met uitzondering van De Oldenhof waren dit alle haltes die uitsluitend voor personen bestemd waren. De Oldenhof bezat ook een goederen los- en laadplaats, en bovendien konden trams uit tegenovergestelde richting elkaar hier passeren. Onwillekeurig vraagt men zich af waarom juist De Oldenhof zo'n belangrijke halte werd. Misschien was dat te danken aan de initiator van de tramlijn, baron Sloet van Marxveld, die op de havezate De Oldenhof woonde. Zelf had de baron de tram niet in werking gezien: drie jaar voor de eerste tram reed, was hij op 25 februari 1911 overleden.

Tussen halte Schaarweg en het station van Vollenhove had het spoor sinds 1916 nog een aftakking naar de Coöperatieve Stoomzuivelfabriek 'De Eendracht'. Tussen Vollenhove en Blokzijl bevonden zich de haltes De Leeuwte (ook wel De Moespot genoemd), Moespotvaart, De Robollen, Ettenlandsche Kolk en De Duin. De eerste en de laatste waren bedoeld voor het personenverkeer, Moespotvaart en Ettenlandsche Kolk waren dan weer laad- en losplaats voor het goederenvervoer (m.n. turf), met een eigen spoor waarop de wagons geplaatst konden worden. De Robollen was geen echte halte, maar een plaats waar twee trams uit tegenovergestelde richting elkaar konden passeren. Als de ene tram op de andere moest wachten, was er natuurlijk alle gelegenheid om in- en uit te stappen. Aan het begin van Blokzijl was er nog een aftakking naar de houtzagerij van de gebroeders Loos, waar verschillende los- en laadsporen lagen. Een van de broers, Barend Loos, had net als baron Sloet van Marxveld aan de wieg van de tram gestaan, en beiden, Loos en Sloet, zagen zich

als het ware voor hun inspanningen beloond met een eigen tramhalte resp. -aansluiting. Tweehonderd meter na de houtzagerij lag station Blokzijl, eindpunt van de lijn.

De zaagmolen van de gebroeders Loos is overigens de geschiedenis ingegaan als het bedrijf dat de langste staking in de Nederlandse geschiedenis gekend heeft, en uiteindelijk aan die staking ook te onder is gegaan. Overigens heeft het beginpunt van de lijn, Zwolle dus, ook een grote betekenis gehad voor de sociale geschiedenis. De Staatsspoorwegen vestigden hier in 1870 hun Centrale Werkplaats, de grootste werkplaats van de Staatsspoorwegen ten noorden van de grote rivieren. Dat betekende de komst van veel arbeiders (een kwart van de Zwolse beroepsbevolking werkte voor de oorlog voor of bij het spoor), en dat waren vaak geschoolde, georganiseerde arbeiders. In Zwolle is de SDAP opgericht, de voorloper van de PvdA. Pas onlangs is het laatste restant van de werkplaats gesloten, een feit dat merkwaardigerwijs nauwelijks aandacht heeft gekregen. Het klinkt paradoxaal: het beginpunt en het eindpunt van de tramlijn die opgericht was door een fabrikant, een notaris en een baron werden belangrijke plaatsen in de geschiedenis van de Nederlandse arbeidersbeweging.

Het havenspoor in Vollenhove

Volgens de eerste dienstregeling van 1914 reden er dagelijks zes trams van Zwolle naar Blokzijl, één van Zwartsluis naar Blokzijl en één van Zwolle naar Zwartsluis. In tegenovergestelde richting waren dat er evenveel. Op zeven plaatsen konden trams uit tegenovergestelde richtingen elkaar passeren, en één zo'n plaats was station Vollenhove. Over dat station van Vollenhove moet hier wat meer worden gezegd. Anders dan in Hasselt

tot aan de haven. Daarbij bleek al gauw hoe verstandig het was geweest om niet de hele tramlijn naar de haven door te trekken, want van het havenspoor werd nauwelijks gebruik gemaakt. De enkele keer dat een tram (stapvoets en de wagens geduwd) naar de haven reed, werd dat daags van te voren aangekondigd. De Vollenhovenaren hadden dan de tijd om de trambaan vrij te maken van alles wat er normaal op geparkeerd stond.

Het einde

Niet alleen het vervoersaanbod uit de haven bleef achter bij de verwachtingen. De eerste jaren van de tram vielen samen met de Eerste Wereldoorlog, waar Nederland wel buiten bleef, maar waarvan men de gevolgen toch merkte, zeker in de voor de stoomtram zo belangrijke aanvoer van steenkool. Daarna volgden enige goede jaren, maar halverwege de jaren twintig zette het verval in. Na het langdurige arbeidsconflict (begonnen op 22 december 1924) was er een einde gekomen aan de houtzagerij van Loos, die trouwens al eerder begonnen was de producten met vrachtauto's te transportereren. Vrachtwagens en ook autobussen boden steeds grotere concurrentie. De grote crisis van de jaren dertig trof ook de Noordwesthoek van Overijssel hard, zeker nadat de Zwartsluizer Bank was omgevallen.

En het feit dat de tramlijn door een spoorwegmaatschappij geëxploiteerd werd, bleek weer eens nadelig. De stations langs de lijn waren meer spoorweg- dan tramstations, met een bijbehorende personele bezetting die zwaar op de begroting drukte. De eerste exploitant, de N.C.S., had met tramlijnen in de provincie Utrecht en op de Veluwe tenminste nog ervaring en affiniteit met trams, maar dat kon van de opvolgers niet gezegd worden. Op 1 mei 1919 had de al genoemde Maatschappij tot Exploitatie van de Staatsspoorwegen (S.S.) de N.C.S. overgenomen. Nog datzelfde jaar schrapte de S.S. de dienstregeling op zon- en feestdagen, overigens zonder dat met de directie van de Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl te bespreken: die moest het uit de krant vernemen. Na hevige protesten uit de streek reed er daarna op zon- en feestdagen nog één tram per dag in beide richtingen. De S.S. werkte met de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij (H.S.M.) samen in de belangenmaatschap Nederlandsche Spoorwegen (N.S.) die daarna de exploitatie overnam. De Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl was uniek in die zin dat het de enige smalspoorlijn betrof die door de N.S. zelf werd gereden; alle andere werden door verschillende dochterondernemingen geëxploiteerd.⁴ Formeel is het station Vollenhove, net als de andere stations van de Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl, dus een N.S.-station geweest. De Nederlandsche Spoorwegen, die in 1938 zou transformeren van belangenmaatschap tot een N.V. waarin S.S. en H.S.M. volledig opgingen, was bezig met toekomstdromen waarin de stoomtractie spoedig vervangen

4. Spoorwegen in Nederland van 1834 tot nu, blz. 194.

Foto gemaakt bij de laatste rit van de tram op 31 augustus 1934. Bron: Privé collectie.

zou worden door gestroomlijnd dieselmaterieel, en had dan ook weinig op met het verliesgevend lijntje in de Kop van Overijssel. Op 1 januari 1934 kreeg de N.S. volledige zeggenschap over alle N.C.S.-lijnen⁵, en dat luidde het definitieve einde in: op 31 augustus van dat jaar, Koninginnedag, reed de laatste tram. Bij die gelegenheid mocht iedereen gratis mee rijden, en de bevolking, zeer gehecht geraakt aan het ‘tremmegien’, deed dat uitbundig. De volksoverlevering wil dat alleen zieken en zuigelingen thuis bleven. De tram vertrok van Veerallee, reed nog een keer de hele route naar Blokzijl, waar Bengaals vuurwerk werd afgestoken, en keerde terug, maar reed nu niet meer door tot Zwolle. Om één uur ’s nachts, dus eigenlijk al 1 september, eindigde het feest op station Zwartsluis. De bus, die functie van de tram nu definitief overgenomen had, bracht de feestgangers naar huis. Burgemeester Bulten van Blokzijl, in een euforische stemming geraakt, voorspelde in zijn afscheidsrede dat er binnen twintig jaar een elektrische tram zou rijden. Zo ver is het nooit gekomen. De volgende maand, dus in oktober 1934, werd in Blokzijl begonnen met de afbraak van de tramrails, en in november waren de slopers tot Vollenhove gevorderd. Na twintig jaar was er een einde gekomen aan de tram, die in 1914 na een totale voorbereidingstijd van 34 jaar – meer dan anderhalf keer de werkelijke levensduur! – was gaan rijden.

7. Het exploitatiecontract bevatte een clausele dat de N.C.S. de tramdienst mocht staken wanneer zij de spoorlijn Utrecht-Zwolle kwijt zou raken. Met het aannemen van de wet die de naasting van de N.C.S. regelde, trad die clausele in werking. Overigens beëindigde niet de N.S. de tramlijn; dat deed de directie van de Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl zelf, die de bui al zag hangen.

Foto gemaakt bij de laatste rit van de tram op 31 augustus 1934. Bron: Privé collectie.

Wat bleef

De Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl ging, in de geest van de tijd, over op een autobusbedrijf. Toen het net zich ook buiten de plaatsen van de tram uitbreidde, werd de naam niet langer adequaat geacht, en eind jaren dertig veranderde die dan ook in N.V. Vervoersmaatschappij ‘De Noord-Westhoek’. Tot 1950 was de officiële naam trouwens ‘N.V. Vervoersmaatschappij ‘De Noord-Westhoek’, voorheen Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl’⁶. De locatie van de halte Veerallee, in 1969 als treinstation opgeheven maar waar tot in de jaren negentig nog een haltegebouwtje stond, is vandaag de dag nog steeds te herkennen als een lichte verhoging, met gras, onkruid en struiken begroeid. De dienstwoning bij het emplacement in Zwartsluis is bewaard gebleven, en in die plaats is ook nog wat rails te vinden, in de vorm van een erfafscheiding tussen Buitenkwartier 2 en 4⁷. Ook aan de Veldweg zijn nog enkele dienstwoningen van het trampersoneel te vinden⁸. De provinciale weg van Zwolle naar Hasselt loopt nog altijd over het tracé van de oude trambaan in de Mastenbroeker polder; de

6. Ik heb jaren met de N.W.H. van Vollenhove naar Emmeloord en v.v. gereisd (soms via Blokzijl), zonder me te realiseren dat het de erfopvolger van de Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl was.

7. Mededeling van Thijs Oosterhof.

8. Mededeling van Albert Greveling.

Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl verkocht de grond voor een symbolisch bedrag aan de provincie omdat ze zelf ook baat had bij een goede weg voor haar bussen. Ook de grond in Vollenhove waarop het tramemplacement lag werd in 1940 verkocht, aan Zuiderzeewerken, die er woningen voor haar medewerkers bouwde. Overigens werd in Vollenhove de tram nog wel het minst gemist. Er is van de laatste tramrit een aardig verslag bewaard gebleven, in het dialect: De begraafnisse. Daarin wordt bijvoorbeeld verhaald hoe de tram bij de Moespot stopte, en er massaal bier werd ingeslagen, dat op de retourrit naar Blokzijl werd geconsumeerd, zodat op de terugreis de lege flesjes bij hetzelfde café konden worden ingeleverd. Maar: 'In Vollenhove was 't niks, net als altied dus'. Dat is toch wel intrigerend. Kwam het omdat Vollenhove in tegenstelling tot Hasselt, Zwartsluis en Blokzijl een plaats was waar de tram niet doorheen reed, maar vóór het bereiken van de bebouwde kom rechtsomkeert maakte? Leefde de vissersbevolking van Vollenhove met de rug naar het gebied van de stoomtram Zwolle-Blokzijl toe? Was de sluiting van de tramlijn voor Vollenhove een *'minor problem'* vergeleken bij de gelijktijdige afsluiting en inpoldering van de Zuiderzee? We weten het niet. Maar uiterekend in deze plaats is het enige stationsgebouw van de Spoorweg-Maatschappij Zwolle-Blokzijl bewaard

gebleven⁹, met de stationsnaam in een opvallend tegeltableau aan de zijkant: herinnering aan de tram die honderd jaar geleden ging rijden.

Literatuur

- Bijkerk, L., H. Brouwer, J.H.S.M. Veen, De stoomtrams van Friesland en N.W. Overijssel. Trams en tramlijnen deel 12. Rotterdam: Wyt, 1972.
- Lassche, A. (2014), 'Tram Zwolle-Blokzijl: koeien op en langs de rails', Kondschap 30, nr. 4, blz. 7-9.
- Sluiter, J. W., e.a., Overzicht van de Nederlandse spoor- en tramwegbedrijven. Utrecht: Matrijs, 2002.
- Veen, J.S.M., Van tram, boot en bus. De geschiedenis van het streekvervoer in het noordwesten van Overijssel. Kampen: Kok, z.j. (1978).
- Veenendaal, A.J., Spoorwegen in Nederland van 1834 tot nu. Amsterdam: Boom, 2004.
- Westra van Holthe, J., Vollenhove 1354-1954 en haar havezathen. Korte schetsen uit de geschiedenis van deze stad en van de havezathen en haar bewoners. Assen: Bremer, 1958.

###

9. Na de tramlijn werd het toch niet heel grote gebouw geschikt gemaakt voor dubbele bewoning. In de jaren zestig was er de bloemisterij van Lok in gevestigd, die later naar de Bisschopstraat zou verhuizen. Vanaf 1971 wordt het bewoond door de familie Doosje, die mij welwillend ontving en zeer waardevolle inlichtingen verschaftte, waarvoor ik hen op deze plaats heel hartelijk bedank.

*De tramverbinding werd opgevolgd door de busdienst van de Noordwesthoek (NWH).
Bron: Privé collectie.*

*Het beeld
'De ontruiming
van Schokland,
1859' van
Piet Brouwer.
Brons (1994),
Middelbuurt,
Schokland.*

Ankergrond

Wreed van hun anker en bestaansvorm losgeslagen verlaten zij de oud-bekende 'vaste' grond, waar evenwel het leven uit onzekerheid bestond: gebrek en angst bepaalden er hun laatste dagen.

De toekomst was er alle tijden ongewis en grijs: de zee nam vaak veel meer dan hij wou geven. Toch was men hier geborgd: dit was hún leven – maar 't is gedaan, naar elders ergens gaat de reis.

Het kind, dat reeds in dit verdriet der ouders deelt, koestert een droom: een hoopvol toekomstbeeld.

© floor koedam, 2016

Dr. ir. S. Smeding (1889-1967) ereburger van de Noordoostpolder

Aaldert Pol

Aaldert Pol was jarenlang docent geschiedenis in Emmeloord. Thans is hij freelance publicist en historicus.

In 1963 verleende de Gemeenteraad van de Noordoostpolder aan dr. ir. Sikke Smeding het ereburgerschap. In de erbij behorende oorkonde werden zijn prestaties omschreven. Hij was de ‘schepper’ van de Wieringermeerpolder en de Noordoostpolder. Indrukwekkende prestaties. Toch had Smeding zelf waarschijnlijk nog iets willen toevoegen aan de lofzang: de nieuwe samenleving was niet helemaal geworden wat hij ervan had gehoopt. In het notulenboek van de hervormde gemeente Urkerland¹ bevindt zich het verslag van een vergadering in Zwolle, gedateerd 27 april 1944. Daar was ook Smeding met zijn staf aanwezig en daar liet hij – opmerkelijk voor zijn doen – het achterste van zijn tong zien.

1. De Secretaris-Generaal van het Departement van Waterstaat van 22 juni 1944, Afd. Z, Directie van den Waterstaat heeft definitief vastgesteld als namen voor de Noord-Oostelijken polder Urkerland en voor de bevolkingscentra in het verkavelingsplan aangeduid met A. B. C. D. E. F. G. achtereenvolgens Emmeloord, Marknesse, Ens, Nagele, Espel, Rutten en Luttelgeest (Zie noot 2). In 1948 werd echter de voorkeur gegeven aan de naam Noordoostpolder. De letters NOP stonden tijdens de oorlog voor Nederlands Onderduikers Paradijs

Een opmerkelijke vergadering in Zwolle

Nadat het werk in de Wieringermeerpolder was voltooid verhuisde de Directie Wieringermeer naar het Flevogebouw in Zwolle. Daar zouden de lijnen worden uitgezet voor het in cultuur brengen van de Noordoostpolder en daar ook zouden lessen worden getrokken uit wat er fout was gegaan bij de aanleg van de Wieringermeerpolder.

Het was een vergadering tijdens de Duitse bezetting. Aan het Oostfront had de *Wehrmacht* al zware nederlagen geleden maar uit niets bleek dat er in Nederland al een gedrukte stemming heerste bij de bezettende macht.

Seyss-Inquart bleef zeer welwillend staan tegenover het inpolderingsproject. Er werd veel verwacht van de opbrengst uit de aanstaande graanschuur. Het was inmiddels april 1944 en er was – gezien de moeilijke omstandigheden – toch al veel bereikt in de nieuwe polder. Ondanks de schaarste aan materiaal waren voorzieningen voor de scheepvaart, de aanleg van sluizen en het baggeren van kanalen reeds uitgevoerd. Aankoop van materialen, aanleg van wegen en rijwielpaden, landbouwkundig onderzoek kon ondanks de schaarste aan materiaal doorgaan. Zelfs werden al landbouwwintercursussen gegeven in Kadoelen en Blokzijl.

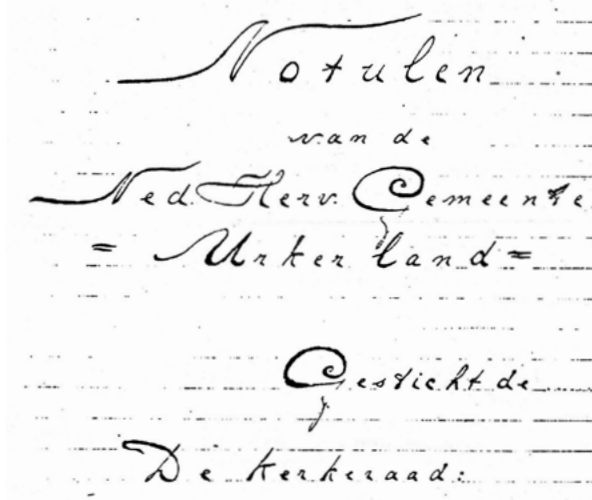
Vanuit Vollenhove werd de geneeskundige dienst opgezet en vanuit de omliggende plaatsen was de godsdienstige verzorging van de werkers in de kampen op gang gekomen. In kamp *Schoterbrug* en *Lemstervaart* kwamen poststations en in Emmeloord was al een begin gemaakt met de bouw van huizen.²

Grootse verwachtingen

Al in 1936 was, met instemming van de Directie Wieringermeer, de 'Stichting voor het Bevolkingsonderzoek in de Drooggelegde Zuiderzee polders' opgericht. De Stichting had een zeer ambitieus program opgesteld waarin het niet alleen ging om landbouwkundig onderzoek. Ook op sociologisch en biologisch terrein zou pionierswerk verricht worden. En niet te vergeten: nader onderzoek betreffende de bevolking der Zuiderzeepolders was ook in het program opgenomen. In de tijd van de oprichting had de Wieringermeerpolder alle aandacht gekregen, nu kon de Stichting – geleerd van voorgaande fouten – vanaf het begin operationeel worden in de Noordoostpolder.

De regionale pers was zeer geïnteresseerd en volgde de plannen nauwlettend. In een der kranten lezen we: "Op de geheele wereld komt het maar zelden voor, dat zich een bevolking vestigt in 'nieuw land', waar in geen enkel opzicht verband bestaat met het voorafgegane, waar geen oude gewoonten zijn, geen ingewikkelde verkaveling, geen oude huizen, waar gezonden en zieken hebben gewoond, geen krotten en geen oude rommel, die misschien nog wel eens te pas zal komen. Maar waar ook geen oude vriendschapsbanden bestaan, geen

2. 'Driemaandelijksch bericht betreffende de Zuiderzeewerken', jaargang xxv, no.2, juli 1944, 1e en 2e kwartaal 1944.

Bovenstaande tekst staat op de eerste bladzijde van het notulenboek, opgeschreven door wijlen P. van 't Zet, de eerste scriba. Vanaf 5 augustus 1944 werd de opbouw van de Hervormde gemeente vanuit Marknesse geleid. De scriba kon nog niet de definitieve stichtingsdatum invullen, maar was blijkbaar wel overtuigd van het feit dat de nieuwe gemeente Urkerland zou gaan heten.

Op 1 januari 1947 werd de Hervormde gemeente „De Noord-Oost-Polder” tot zelfstandige gemeente verklaard, waartoe drie zogenaamde „buurgemeenten” zouden behoren: Emmeloord, Ens en Marknesse.

dorpsgewoonten, geen beproefde gezelligheid.”³ Met die publicitaire activiteiten werd niet alleen de bezetter gepaaid. Ook Overijssel hoopte een graantje mee te pikken uit de toekomstige korenschuur van Nederland. De nieuwe polder zou mogelijk zelfs bij Overijssel gevoegd worden.

De belangrijkste grondlegger van de hiervoor genoemde Stichting was prof. dr. H. N. ter Veen. Hij wees op het grote belang van de nieuwe polder voor Nederland waarin ruimte zou zijn voor nieuw elan, voor nieuw ondernemerschap en voor een nieuw type mens. En vanuit de nieuwe polders zou er uitstraling zijn naar het oude land, naar de 8.921.873 inwoners die Nederland toen telde.

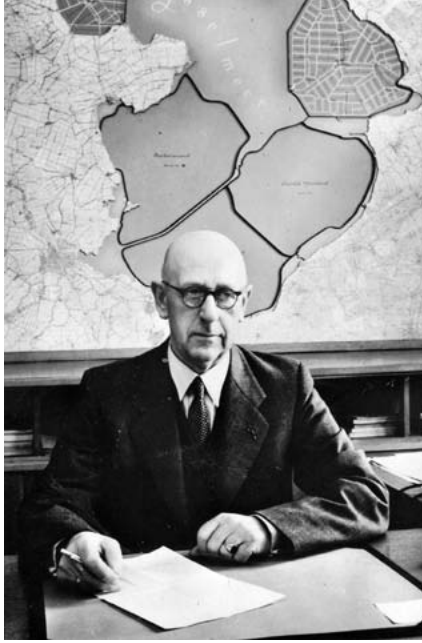
“Zelfvertrouwen, ondernemingslust, arbeidzaamheid, uithoudingsvermogen, sterke vitaliteit, nuchter rationalisme zijn typische kenmerken van een typische kolonisatiebevolking.

Notulenboek van de Nederlands Hervormde Gemeente “Urkerland”.

3. Provinciale Overijsselsche en Zwolsche Courant van 15 juli 1940.

Dr. ir. Sikke Smeding.
(Foto: Erfgoedcentrum
Nieuw Land, Lelystad)

De geaardheid is, in tegenstelling met die van het moederland sterk dynamisch. Daardoor weten zij de nieuwe levenskansen tot het uiterste te benutten en worden zij weldra (...) zelfbewuste, vooruitstrevende wegbereiders, maatschappelijke voortrekkers, ook op ander dan economisch terrein”

Die pioniersmentaliteit zal ook het ‘moedervolk’ wakker schudden.⁴ En zoals gezegd: de polder genoot een voorkeursbehandeling van de Duitsers. In januari was de toezegging gedaan dat er 4.500 man naar de polder zouden komen, afkomstig van de in december ‘afgezwaaide’ lichte van de Arbeidsdienst. Dat zou een welkome aanvulling zijn op de nog schaars aanwezige arbeidskrachten. De animo om in de polder te gaan werken was nog steeds gering. Achteraf zou blijken dat de arbeidsproductiviteit van deze grote groep ‘polderliefhebbers’ zwaar tegenviel. Slechts een vierde deel bleef. Een aanzienlijk deel werd op medische gronden afgekeurd, een deel ging met verlof en een deel kwam niet terug.

4. Prof. dr. H.N. ter Veen, De kolonisatiepolitiek in den Noordoostpolder, gebruikte druk 1942, p.7.

Het werken in de zware klei was niet aantrekkelijk. Toch lag er in 1944 al een elektriciteitsnet van 140 km en een waterleidingnet van circa 112 km. Opvallend was nog de toezegging van de bezetter dat er vanwege het gebrek aan benzine en machines 99 ossen (uit Beieren) naar de polder gestuurd zouden worden.

Gemeenteopbouw

En nu naar de vergadering van april 1944 georganiseerd in het kader van de Gemeenteopbouw van de Nederlandse Hervormde Kerk. In deze binnen de kerk op gang gebrachte beweging leefde het besef dat de tegenstelling tussen vrijzinnig en rechtzinnig niet langer verlamdend mocht werken in het kerkenwerk. Het was een dringende oproep tot samenwerking. Voor de bijeenkomst in Zwolle was prof. dr. H. Kraemer, de grote promotor van Gemeenteopbouw, uitgenodigd als spreker. Hij had Javaans gestudeerd en was jarenlang zendeling geweest in het voormalige Nederlands-Indië. Na terugkeer in Nederland wees hij op de verzuilde samenleving waardoor het wervende karakter van de kerk geheel verloren dreigde te gaan. Hij was door de Duitsers als gijzelaar gevangen gezet in Sint-Michiëlsgestel vanwege de in Nederlands-Indië gevangen genomen Duitsers. In dat gijzelaarskamp, waar ook ds. Gravemeijer en de later in de Partij van de Arbeid bekend geworden prof. W. Banning gevangen zaten, werd druk gediscussieerd over de wenselijke vernieuwing na de oorlog. Die discussie kon daar gevoerd worden omdat er meer vrijheid was dan in andere Duitse strafkampen. De vergadering werd geleid door ds. K. H. E. Gravemeijer; ir. P. Wolffensperger was secretaris en waarschijnlijk de schrijver van het verslag. Bijna alle predikanten uit de

Vergadering der Commissie voor de geestelijke en kerkelijke belangen in het Zuiderzegebied op 27 April 1944 te Zwolle, 10 uur v.m.

Ds. GRAVEMEIJER opent met gebed en heet inzonderheid welkom de gasten Ir. S. Smeding, C.L. de Bruijn, A. Blaauboer, A.D. v. Eck, Ir. H. Prummel, Mr. G. v.d. Flier, van de Directie der Noordostpolderwerken; Prof. Dr. H. Kramer, die voor ons spreken zal over Gemeente-opbouw (G.O.), Mevr. Matzer van Bloois en Ds. H. J. Franken, Doopsgez. predikant te Blokzijl. Aanwezig: de Commissieleden Ds. K. H. E. Gravemeijer, Prof. Ds. W. A. Dekker, Ds. A. Faber, Ir. P. Wolffensperger, secretaris; H. de Jong, verbindingsecretaris; Ds. J. Matzer van Bloois, predikant in algemeenen dienst; Ds. P. van der Sluis, voorzitter Prov. Kerkbestuur van Overijssel; de predikanten der randgemeenten Ds. H. J. Pol, Ds. W. v. Gelder, Ds. J. P. Honnef, Ds. G. J. v. d. Poll, Ds. M. D. Gijssman; de hulppredikers A. D. Bakker, W. Leegsma, M. A. Slaaeger, D. M. Jalink, H. Bossenbroek, C. C. v. d. Flier, A. Rigters en C. Elseman. Afwezig: Ds. J. P. v. Leusden, Ds. Y. Stelma, Ds. A. Keuzenkamp en Ds. A. Pietersma.

-----

randgemeenten van de Noordoostpolder waren aanwezig. Landdrost-directeur S. Smeding was persoonlijk present met al zijn stafmedewerkers.

Professor Kramer over de nieuwe polder

Mij is gevraagd heden voor u te spreken over de Noordoostpolder en het geestelijk werk, dat aldaar vanwege de Nederlandse Hervormde Kerk geschiedt in verbinding met de gedachte van Gemeenteopbouw. Hoe kan op een juiste en vruchtbare wijze tussen die beide een verbinding tot stand gebracht worden?

De Noordoostpolder is een nieuw gewonnen land, dat tot ontginning gebracht wordt. Dit vraagt veel op technisch en organisatorisch gebied. Wij zouden in verlegenheid komen, wanneer wij zouden denken, dat dat het een en het al zou zijn. Wij zouden dan de hoofdzaak vergeten. Wat de mens dan ook is: verstand, werkkracht, organisatievermogen, de mens is in de eerste plaats geestelijk wezen, wiens geestelijk zijn de nodige aandacht verdient. In de wereld als geheel zijn er problemen op elk levensterrein, vooral na de oorlog. Hoe zullen wij die meester worden? Uitspraken van staatslieden en invloedrijke personen stellen gelukkig op de voorgrond, dat na de oorlog geen heil te verwachten is, wanneer het alleen gaat om organisatorische vragen. In het in ongereede geraakte Europa zijn het hoofdzakelijk de geestelijke vragen, die de meeste aandacht verdienen. Zij spreken het met grote nadruk uit: 'Wij verwachten veel van de christelijke kerk.' In Engeland en Amerika komt dit niet alleen van staatkundige zijde, maar ook de kerken laten merken, dat zij zich van hun verantwoordelijkheid bewust zijn en willen getuigen.

De mens niet alleen werker

Hiermee ben ik gekomen, waar ik wezen wil, want dit geldt ook voor Nederland en ook voor de Noordoostpolder. De duizenden, die daar bijeengebracht zijn om nieuw land tot ontplooiing te brengen, zijn geestelijke wezens, die een zekere verantwoordelijkheid eisen. Deze rust op de kerken, maar eveneens op allen die met de Noordoostpolder te maken hebben. In de Noordoostpolder doet zich de gelukkige omstandigheid voor, dat wij met nieuwe mensen te maken hebben. Dit brengt echter ook moeilijkheden met zich. Bepaalde zedelijke en geestelijke remmen, die vanzelfsprekend werken in de oude en vertrouwde omgeving, worden dan lossen. Dit ontwortelen werpt de mensen uit hun baan en maakt ze ongelukkig, ontevreden, en onbevredigd.

Het feit, dat de Noordoostpolder nieuw land is, heeft juist een zeer aantrekkelijke zijde voor het geestelijk werk, dat verricht wordt. De mensen worden daardoor veel opener, kunnen zich bevrijden van gebondenheden en zich geestelijker gedragen. Wanneer in de Noordoostpolder een stuk nieuw Nederland en een nieuwe mensengemeenschap groeit, dan moeten wij de mensen laten merken, dat zij geestelijke wezens zijn en niet alleen werkers. Dit legt de Kerken een taak op. Wij moeten er niet op gesteld zijn de gebondenheden en

Presentielijst van de aanwezigen in Zwolle op 27 april 1944. Er waren vier belanghebbende groepen in Zwolle present:

- Synode Nederlands Hervormde kerk, de 'volkskerk', vertegenwoordigd door o.a. ds. K.H.E. Gravemeijer, voorzitter en ir. P. Wolffensperger, secretaris;
- Directie Wieringermeer met Smeding c.s.;
- Predikanten van de randgemeenten, ds. H.J. Pol, ds. J.P. Honnef c.s.; Predikant in algemene dienst (voor de NOP) ds. J. Matzer van Bloois, die op het moment van de vergadering nog niet als zodanig was benoemd;
- De hulppredikers A.D. Bakker, W. Leegsma c.s.

*Afscheid van
Smeding als
Landdrost
begin oktober
1954. (Foto:
Erfgoedcentrum
Nieuw Land,
Lelystad)*

remmingen, die elders werken, hier weer aan bod te laten komen. Nu is er deze gelukkige omstandigheid in de Nederlandse Hervormde Kerk, dat er een vernieuwingsbeweging is, die vaart onder de naam van 'Gemeenteopbouw'. (...) Een van de bezwaren in de Nederlandse Hervormde Kerk was de richtingskwestie, wat men wel aanduidt als rechtzinnig-vrijzinnig. (...)

Gemeenteopbouw heeft niet gezegd: Dat onderscheid kan ons niet schelen; want er zijn nu eenmaal diepgaande verschillen. In bijna 150 jaar heeft dat de geesten zo getekend, dat dit in de kerk verlamdend doorwerkt. Wij moeten de verschillen ernstig nemen, maar één ding moeten wij nog veel ernstiger nemen, namelijk dat wij allen lid zijn van de Nederlandse Hervormde Kerk en elkaar daarop aanspreken. (...) In nieuw land als de Noordoostpolder, waar Gemeenteopbouw werkt met de sanctie van de hogere organen van de kerk is het het vruchtbaarst en meest verblijdend, waar hier vele mogelijkheden liggen, waar mensen wonen, losgerukt uit hun omgeving met de voordelen en de nadelen daaraan verbonden, de geestelijke verzorgers als dienaars van de Nederlandse Hervormde Kerk in de geest van Gemeenteopbouw een echt

christelijk stuk werk met elkander verrichten en zeggen: hoe kunnen wij nu in dit nieuwe stuk land een nieuw stuk kerk bouwen? De boodschap van het evangelie moet ons regeren als gezamenlijke leden van de kerk. (...) Ons Nederlandse volk heeft nodig te merken, dat de kerken geen concerns zijn in zichzelf, maar gezamenlijk geïnteresseerd tegenover het Nederlandse volk en bereid gezamenlijk het volk te dienen en een eenheid te laten zien om uit liefde dienende werkzaam te zijn. Zij moeten laten zien, dat dit niet geschiedt in de geest van competitie, van wedstrijd, maar in de geest van samenwerking, zodat de mensen zien, dat de scheiding niet is een gevolg van naijver, maar gevolg van beginsel. Wij hebben de mensen te tonen, dat wij zijn belijders van dezelfde Heer. Wij moeten gezamenlijk onze verantwoordelijkheid gevoelen.

Smeding aan het woord

Voorzitter ds. Gravemeijer gaf na afloop de gasten de gelegenheid om over het gehoorde opmerkingen te maken of vragen te stellen. Smeding kreeg het woord. Ir. Smeding heeft dankbaar geluisterd. Hij betreurt één ding, namelijk dat professor Kraemer dit tien jaar geleden niet in de Wieringermeer heeft kunnen zeggen. In de Wieringermeer hebben wij vele moeilijkheden ondervonden, ook bij de kolonisatie. Dit laatste was teleurstellend. Technisch zijn we geslaagd, maar uit een koloniseringsoogpunt zijn vele wensen niet vervuld. Wij hebben gezegd: poog tot samenwerking, tot eenheid te komen. Er is ons Wieringermeer chauvinisme verweten. Het leek voor buitenstaanders te fors, doch het bleek al spoedig, dat voor onze pogingen om de kerkgenootschappen te steunen niet steeds dank, maar

verdeeldheid in de plaats kwam. De poging tot gemeenschappelijk werken faalde. De vertegenwoordigers van de verschillende kerkgenootschappen haalden de mensen in groepjes uiteen. De school, een eenheidsschool, heeft men verkeerd geacht. Al ons streven is gericht geweest op 'Gemeenteopbouw'; wij noemden dat samenwerking.

Wij willen Gemeenteopbouw niet alleen binnen de Nederlandse Hervormde Kerk, maar wij willen dit zo zien, dat er gemeenschap is, en boven en over de richtingen heen, een overkoepeling tot het lidmaatschap van het grote geheel.

In de Noordoostpolder trachten wij weer tot gemeenschap te komen. Spreker ziet in het streven van Gemeenteopbouw een streven, het streven van de directie van de Noordoostpolder in goede banen te leiden. Dit streven heeft in de Wieringermeer gefaald door de houding van de vertegenwoordigers van de kerken.

Smedings onvervulde wens

Het zou opnieuw een teleurstelling voor Smeding worden. De geschiedenis zou zich herhalen. Het nieuwe land werd geen echt Nieuw Nederland. Het nieuwe land werd een kopie van het oude. Weliswaar geen slechte, maar toch... Het zou Smeding ook in de Noordoostpolder niet lukken de kerken te laten samenwerken. Integendeel: in de hervormde gemeenten bleef de tegenstelling rechtzinnig-vrijzinnig onverminderd bestaan. Ook de gereformeerden verkozen het isolement en gebruikten de aanwezigheid van vrijzinnigen in de hervormde gemeenten als argument om samenwerking af te wijzen. De katholieken kozen eveneens voor de opbouw van de eigen zuil.

GEMEENTE
NOORDOOSTPOLDER

oorkonde

de raad der gemeente noordoostpolder heeft bij besluit van 23 oktober 1963 aan:

dr. ir. zikke smeding

geboren 6 februari 1889 te witsmarsum (gemeente wonseradeel)
toegekend het

ereburgererschap der gemeente

ingesteld bij besluit van de raad van 27 februari 1963

de toekenning is geschied op grond van de overwegingen, dat hij gedurende meer dan vijf en twintig jaren heeft gearbeid en leiding heeft gegeven aan het in cultuur brengen en de kolonisatie van de drooggelegde gebieden in de voormalige zuiderzee; er in geslaagd is de wieringermeer en de noordoostpolder te maken tot unieke landbouwgebieden; de voorwaarden heeft geschapen voor de uit alle delen van ons land aangebrachte bevolking om zich in de zuiderzeepolders tot een nieuwe gemeenschap te ontwikkelen; met wetenschappelijk gefundeerde, praktische en grote kennis van zaken leiding heeft gegeven aan de opbouw van de wieringermeer en de noordoostpolder in al hun geleidingen en zulks op een wijze die algemeen bewondering en respect heeft afgedwongen; bovendien als eerste landdrost van het openbaar lichaam „de noordoostelijke polder“ zich een magistraat heeft getoond die, levend en werkend uit een diep verantwoordelijkheidsbesef, op voortreffelijke wijze leiding heeft gegeven aan deze groeiende gemeenschap en haar daarmede uitzonderlijke en blijvende diensten heeft bewezen.

de raad voornoemd,

de secretaris,

de burgemeester,

Op het terrein van het onderwijs kwam het tot een forse botsing. Smeding was een groot voorstander van een gemeenschappelijke Rijkslandbouwschool. Zijn passie in die richting strandde op de harde werkelijkheid. De verzuiling op het oude land deed zich ook hier gelden, zowel op het terrein van het onderwijs als op dat van de standsorganisaties. De modelsamenleving die Smeding zo graag had gewild mislukte opnieuw. In 1954 trok Smeding zich terug en nam – onder grote belangstelling – afscheid in 't Voorhuys te Emmeloord. Onder de sprekers bevond zich minister Alger, die bekend maakte

*Oorkonde Smeding.
(Bron: Archief
Gemeente
Noordoostpolder)*

dat Smeding was benoemd tot Commandeur in de orde van Oranje-Nassau.

De zes landbouworganisaties in Wieringermeerpolder en Noordoostpolder boden ‘de man, aan wie agrarisch Nederland zoveel te danken had’ een zescilinder Vauxhall aan.

Dr. E. H. Ebels vertolkte Smedings verdiensten aldus: “Uw meesterstuk, de Wieringermeerpolder hebt u voltooid. Uw nog briljanter meesterstuk de Noordoostpolder nadert zijn voltooiing”.⁵

In 1962 werd de Noordoostpolder – na lang wachten – een zelfstandige gemeente en werd dr. ir. Smeding tot ereburger benoemd.

Gesprek met F. J. Bruinsma

Met de heer Bruinsma had ik in de jaren ‘90 een gesprek over de niet tot stand gekomen modelsamenleving. Bruinsma was landbouwkundig opzichter, pionier van het eerste uur en behoorde tot de ‘ruimdenkende’ gereformeerden in Marknesse. In de pionierstijd was er volop sprake geweest van eensgezindheid en van samenwerking. Hoe kon dat na de oorlog zo snel veranderen? Hij vertelde dat de voorstanders van de vooroorlogse organisaties ras naar de polder kwamen en een zeer dringend beroep op de pioniers deden om de oude vertrouwde structuren weer nieuw leven in te blazen. De boodschap was: de vooroorlogse partijen zijn onmisbaar voor de zo noodzakelijke naoorlogse opbouw. Zo kreeg de verzuiling op het oude land een vervolg op het nieuwe land.

Bruinsma meende ook dat landbouwkundig ingenieur Smeding niet zo geïnteresseerd was in kerkelijke zaken.

Dat vertelde hij in een interview met Hermesen, de biograaf van Smeding.⁶ Gezien de bijeenkomst in Zwolle komt die opmerking toch in een enigszins ander daglicht te staan. De verklaring van Smeding's desinteresse zou wel eens kunnen zijn dat hij en de zijnen – tot hun spijt – hadden moeten ervaren dat de kerken geenszins rijp waren voor enige vernieuwing.

Er resten enkele vragen waarop de lezer zelf antwoord kan geven. Liep Smeding te ver voor de troepen uit of was de nieuwe polderbevolking niet zo vernieuwingsgezind? Was de polderbevolking in geestelijk opzicht misschien eerder geneigd tot conservatisme? Hadden de wetenschappers wel een voldoende realistisch beeld van wie of wat de mens is?

Met het voeren van een goede discussie is de vooruitgang van de mensheid zeker gebaat ...

In 1992 en 2005 werd reeds (gedeeltelijk) over dit onderwerp gepubliceerd:

- Aaldert Pol, “Samen op weg” in de Noordoostpolder. In: *De Noordoostpolder, Kerstbijlage* 1992.
- Gerrit van Hezel, Aaldert Pol, *De Flevolandse geschiedenis in meer dan 100 verhalen*, 2005. Uitgeverij Van Gennep, Amsterdam. Daarin: no.73 *Hoop op een niet verzuilde samenleving* (1944); no.84 *Op directeur-landdrost Smeding kan het vaderland trots zijn* (1954); no.97 *Terugblikken op Nieuw Nederland* (1992).

###

F. J. Bruinsma
(Foto Aaldert Pol)

5. De Noordoostpolder, 1 oktober 1954

6. E. Hermesen, *Dr. ir. S. Smeding, directeur landdrost van de Wieringermeer en de Noordoostpolder 1930-1954*, 1988, Walburgpers. p.142.